

**Beleidsplan
Zorg
2024**

Zonnebloemschool

christelijk gespecialiseerd onderwijs

Voorwoord

De leerlingenzorg op de Zonnebloemschool is goed geregeld. De verantwoording voor alles wat met zorg te maken heeft is beschreven in dit beleidsplan LEERLINGENZORG.

Inhoudsopgave:

1. Ontwikkelingsperspectiefplan - OPP
2. Uitstroombestemming - UB en de rol van het stageteam
3. Ondersteuningsbehoefte - OSB
4. Hoe werken we op de Zonnebloemschool met:
  - UB
  - Ondersteuningsbehoefte
  - Leerlingvolgsysteem
  - Leerroutes en Leerlijnen
5. Werken vanuit de kerndoelen SLO
  - Kerndoelen
  - Verbinding leerroutes en UB
  - Beheersingsdoelen eind SO en eind VSO
6. Hoe is de leerlingzorg geregeld?
7. Welke plek heeft de Commissie van Begeleiding?
8. Opbrengstgericht werken.
9. Bijlages:
  1. Beheersingsdoelen leerstandaard SO
  2. Beheersingsdoelen leerstandaard VSO

Hoofdstuk 1 **Ontwikkelingsperspectiefplan - OPP**

Iedere leerling op onze school heeft een OPP nodig.

Volgens de wet is het bevoegd gezag van onze scholen voor gespecialiseerd onderwijs hiervoor eindverantwoordelijk.

Het OPP is een inschatting van de ontwikkelingsmogelijkheden van een leerling op de langere termijn.

Het gaat over de verwachte uitstroombestemming (UB) en de ondersteuning die nodig is om dit te kunnen bereiken.

Door het instroomniveau en het verwachte uitstroomniveau te verbinden ontstaat een prognose of ontwikkelingslijn.

Het OPP geeft jou als leerkracht een handvat om het onderwijs op de juiste manier in te richten (planmatig, doelgericht, passend bij de leerling).

Via het OPP wordt duidelijk zichtbaar welk lesniveau, ondersteuning en begeleiding elke leerling nodig heeft om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.

Dit is handig voor afstemming en communicatie tussen school, ouders en leerling.

Het 1e OPP wordt uiterlijk zes weken na de inschrijving van de leerling vastgesteld, na advies van de commissie voor begeleiding en na overleg met de ouders.

Dit OPP wordt op de Zonnebloemschool geschreven aan de hand van het leerlingvolgsysteem EduMaps.

Het OPP wordt tenminste één keer per schooljaar met de ouders, of, wanneer de leerling meerderjarig en handelingsbekwaam is, ook met de leerling, besproken.

Als er aanleiding voor is, kan het OPP bijgesteld worden. Dit gebeurt altijd in overleg met IB en de CvB.

Hoofdstuk 2

Uitstroombestemmingen - UB in het (V)SO en de rol van het stageteam

In het gespecialiseerd onderwijs zien we veel verschillende types leerlingen. Na het schoolverlaten komen zij niet allemaal op dezelfde plek terecht. We gaan voor elke schoolverlater op zoek naar de plek die het beste bij hem/haar past. Op de Zonnebloemschool doen we dit via praktijkverkenning, modulair werken, begeleide stages en ook, zoveel mogelijk, met individuele stages. Zo komen we samen met de leerling en de ouders/verzorgers tot de meest passende UB. Er kan altijd geschakeld worden tussen de verschillende UB's. Dit gebeurt wanneer leerlingen zich boven verwachting ontwikkelen, of juist een meer beschermende werkomgeving nodig blijken te hebben.

Wettelijk spreken we over 3 uitstroombestemmingen:

- Dagbesteding
- Arbeid
- Vervolgonderwijs

De Zonnebloemschool gebruikt een fijnmaziger systeem. We werken met 7 UB's die gebaseerd zijn op het **Landelijk Doelgroepenmodel**. Hierin zijn Dagbesteding, Arbeidsmarkt en Vervolgonderwijs terug te vinden maar dan meer uitgesplitst.

De 7 Uitstroom Bestemmingen UB's: D1 – D2 – D3 – A1 – A2 – V1 – V2

Uitstroombestemming Dagbesteding:

Leerlingen met UB Dagbesteding worden begeleid naar een voorziening voor Dagbesteding.

Het onderwijs richt zich op competentieontwikkeling rond wonen, vrijetijdsbesteding en burgerschapsvorming.

Binnen de UB Dagbesteding onderscheiden we:

- **D1: Dagbesteding belevingsgericht** →
Voor de groep leerlingen met zeer ernstige verstandelijke beperking en vaak bijkomende problematiek. Zij vragen een intensieve begeleiding en zorg.
- **D2: Dagbesteding taakgericht** →
Activiteiten zijn primair gericht op recreatie en/of educatie en omvatten een grote range, van gericht op beleving en ontspanning tot recreatieve activiteiten en creatief bezig zijn.
Doel van de activiteiten is de cliënten een zinvolle Dagbesteding te bieden gericht op behoud of ontwikkeling van vaardigheden. Indien bijvoorbeeld door cliënten producten worden gemaakt, zijn deze niet voor de verkoop en worden hieraan geen kwalitatieve of kwantitatieve eisen gesteld. Bij taakgerichte Dagbesteding wordt uitgegaan van een grotere mate van zelfredzaamheid en meer algemene communicatiemogelijkheden dan bij belevingsgerichte Dagbesteding.

Gezien het recht op onderwijs voor iedereen zijn in deze uitstroombestemming ook leerlingen met een IQ < 35 te vinden.

- **D3: Dagbesteding arbeidsgericht en/of Beschut werk** →

Activiteiten zijn primair gericht op het maken van producten voor de verkoop of het leveren van diensten. Hierbij worden (beperkte) kwalitatieve en kwantitatieve productie-eisen gesteld. De kwantitatieve eisen liggen wel ónder de eisen die worden gesteld bij de sociale werkvoorziening.

Toewijzing naar Dagbesteding vindt plaats bij inschatting dat leerlingen mogelijk wel arbeidsmatige activiteiten kunnen verrichten, maar deze **niet loonvormend** zullen zijn. Er wordt voor Dagbesteding een eigen bijdrage van de cliënt gevraagd van (momenteel) € 19,00 per maand.

Toewijzing naar Beschut werk vindt plaats wanneer er sprake is van arbeidsmarktgerichte activiteiten gecombineerd met loonvorming.

Uitstroombestemming Arbeid:

UB Arbeid is bedoeld voor leerlingen die toeleidbaar zijn naar (gedeeltelijk) **loonvormende arbeid**, maar niet in staat zullen zijn een diploma (of een volledig diploma) te behalen.

Deze inschatting wordt gebaseerd op gegevens over intelligentie, schoolvorderingen, motivatie, beschermende en belemmerende factoren.

Bij de doelgroep op de Zonnebloemschool in UB Arbeid is bovendien altijd sprake van een stoornis of beperking. Deze kan van lichamelijke, zintuigelijke, psychiatrische, cognitieve, sociaal-emotionele en/of gedragsmatige aard zijn.

Het onderwijs binnen deze UB richt zich op brede persoonlijke vorming en op competentieontwikkeling rond wonen, werken, vrije tijdsbesteding en burgerschap. Leren en oefenen in praktische situaties is voor deze leerlingen de beste manier om tot leren te komen.

Deze benadering leidt meestal tot betere resultaten dan 'schools leren' en kan voor een deel gedragsproblemen voorkomen.

Binnen de UB Arbeid onderscheiden we:

- **A1: Capaciteit voor beschut werk** →

Beschut werk valt onder de Participatiewet. Binnen de Gemeente Noordoostpolder wordt beschut werk ingezet voor personen die met een minimale loonwaarde van 30% op een beschutte werkplek kunnen functioneren, én waarvoor het UWV een indicatie "beschut werk" heeft afgegeven.

Voor de dienstverbanden beschut werk in de Gemeente Noordoostpolder fungeert Concern voor Werk NV als Werkgever. Het college verstrekt de werkgever een loonkostensubsidie op basis van de loonwaarde met een maximum van 70% WML, te verhogen met de werkgeverslasten. Op deze wijze kan de werknemer het maximale minimum loon verdienen. In andere gemeenten kan de regelgeving overigens nét weer anders zijn. Wordt de loonwaarde lager dan 30%, volgt er ontslag (dan past de werknemer niet meer in beschut werk en is een vorm van Dagbesteding wellicht beter passend)

Heb je een indicatie beschut werk, dan ben je NIET opgenomen in het Doelgroepregister.

- **A2: Capaciteit voor reguliere Arbeid** →
Uitstroombestemming A2 leidt op tot reguliere arbeid in het vrije bedrijf. Onze schoolverlaters zullen lang niet altijd de volle 100% WML kunnen verdienen. Daarom vallen zij vaak onder de Banenafsprak. Hier vallen ook de (ex-) VSO-leerlingen onder.
Er kan waar nodig gezorgd worden voor begeleiding. Dit kan bestaan uit bijvoorbeeld een jobcoach, werkplekaanpassing, loonkostensubsidie. In de Gemeente Noordoostpolder wordt gewerkt vanuit de **Werkcorporatie** en word je opgenomen in het **Doelgroepregister**.

Uitstroombestemming Vervolgonderwijs:

Leerlingen met UB Vervolgonderwijs richten zich wél op het behalen van een diploma voortgezet onderwijs (vwo, havo, vmbo) of een diploma op het niveau MBO 1. Het onderwijs is inhoudelijk geënt op het reguliere onderwijs, zowel in het basisonderwijs (kerndoelen) als in de voortgezet onderwijs (examenprogramma's). Daarnaast is het gericht op een succesvolle doorstroom, zo mogelijk naar vervolgonderwijs (mbo, hbo of wo). Vanwege de steeds bredere instroom van leerlingen op De Zonnebloemschool komt het een enkele keer voor, dat we leerlingen begeleiden met UB Vervolgonderwijs. Soms kunnen leerlingen ook slechts tijdelijk bij ons zijn, waarbij het doel is om later toch weer een overstap te kunnen maken naar het reguliere onderwijs.

Binnen de UB Vervolgonderwijs onderscheiden we:

- V1: vervolgonderwijs vanuit SO → VMBO (KBL, GTL)
vervolgonderwijs vanuit VSO → MBO 2/3/4
- V2: vervolgonderwijs vanuit SO → HAVO/VWO
vervolgonderwijs vanuit VSO → MBO 3/4, HBO/WO

Toewijzing van leerlingen aan UB Vervolgonderwijs:

Voor de leerlingen van het SO betekent deze UB doorstroming tussentijds naar het SBO of regulier BAO.

Voor de VSO-leerlingen betekent UB Vervolgonderwijs dat er een reële inschatting is dat de leerling een diploma kan behalen en kans maakt op succesvolle doorstroming naar Vervolgonderwijs (MBO, HBO of WO).

Deze inschatting wordt doorgaans gebaseerd op (toets)gegevens over schoolvorderingen, motivatie van de leerling, intelligentie, beschermende en belemmerende factoren.

Het PRO hoort overigens bij uitstroombestemming Arbeid (A1 of A2), omdat het PRO geen diploma-gericht onderwijs is.

Stageteam en uitstroom

Samen met de groepsleiding begeleidt het stageteam van de Zonnebloemschool de VSO-leerlingen en hun ouders/verzorgers voor op het schoolverlaten en een werkplek in de maatschappij.

Op het VSO vindt een zorgvuldige opbouw van verschillende stagevormen plaats (van praktijkverkenning via begeleide stages naar individuele stages).

Onze leerlingen mogen tot 20 jaar op school blijven mits ze een TLV (toelatingsverklaring) van het samenwerkingsverband hebben.

Maar er verandert méér als een leerling 18 jaar wordt:

- Vanaf 18 jaar moet de leerling een eigen zorgverzekering hebben, omdat hij/zij dan niet meer automatisch met de ouders meeverzekerd is.
- Vanaf 18 jaar krijgen de ouders geen kinderbijslag meer.
- Ook is een leerling vanaf 18 jaar voor de wet volwassen, dus de baas over eigen geld, waar hij/zij wil wonen, en krijgt ook zelf de regie over b.v. medische vraagstukken. Veel zaken zijn voor onze leerlingen niet te overzien. Daarom is het goed om hen hierin te beschermen en te ondersteunen. Dit kan bijvoorbeeld door de hulp van een mentor of een bewindvoerder. Logischerwijs zullen dit soort zaken geregeld moeten zijn voordat de leerling 18 jaar wordt.

Het stageteam kan de ouders informatie geven over de mogelijkheid van financiële tegemoetkomingen, zoals "Zorgtoeslag" en "Tegemoetkoming scholieren".

Aanvraag Beoordeling Arbeidsvermogen (ABA)

Ook moet er rond de 18^e verjaardag maar zeker vóórdat de leerling van school gaat een ABA worden aangevraagd bij het UWV.

Dit kan vanaf 4 maanden voordat de leerling 18 jaar wordt.

Het is voor de ouders/verzorgers goed om dit in overleg met school te doen. Bij de ABA is het de bedoeling dat er benadrukt wordt wat de leerling niet zo goed kan of waar hij/zij hulp bij nodig heeft.

De arts van het UWV gaat dit dan beoordelen; vaak neemt de arts ook contact met de ouders/verzorgers op voor een persoonlijk gesprek. Daarna ontvangen de ouders/verzorgers de uitslag via het UWV.

Dit kan zijn:

- **Wajong**; dan is er geen sprake van arbeidsvermogen, met een Wajong ga je doorgaans naar Dagbesteding.

- **Beschut werken**: dit is een tussenliggende vorm, er is sprake van arbeidsvermogen met intensievere begeleiding bijv. bij Concern voor Werk (A1).

- **Doelgroepregister**: er is dan sprake van arbeidsvermogen. Uw zoon / dochter komt dan in het Doelgroepregister van de WerkCorporatie of het werkbedrijf. Daar wordt een passende baan met extra begeleiding door een jobcoach gezocht (A2).

Er is dus veel te regelen/ bespreken vóór een leerling van de Zonnebloemschool 18 jaar wordt.

Ouders/verzorgers worden dan ook uitgenodigd voor een 17+ gesprek. In dit gesprek komen al deze zaken aan de orde en wordt er waar nodig hulp geboden of advies gegeven bij het aanvragen van verschillende zaken.

Op de volgende pagina's is een vereenvoudigd schematisch overzicht te vinden van het Landelijk Doelgroepenmodel.

Het eerste is voor het SO, het 2^e voor het VSO.

Meer informatie hierover is te vinden op <http://www.doelgroepenmodel.nl>
(animatie, achtergrondinformatie etc.)

Vereenvoudigd Landelijk Doelgroepenmodel GO (versie basisonderwijs, sept. 2023)

		1	2	3	4	5	6	7		
Totaal IQ		< 20	20 - 34	35 - 49	50 - 69	70 - 89	90 - 110	> 110		
Indeling Inspectie		< 35		35 - 49	50 - 69	70 - 79	80 - 89	90 - 110	110 - 120	> 120
Ontwikkelingsniveau	Soc-emotionele ontwikkeling	Ze ~~er~~ forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Ze ~~er~~ geringe achterstand	Geen achterstand		
	Executieve functies	Ze ~~er~~ forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Ze ~~er~~ geringe achterstand	Geen achterstand		
	Communicatie	Ze ~~er~~ forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Ze ~~er~~ geringe achterstand	Geen achterstand		
Didactisch functioneringsniveau				FN<E3	FN E3-M5	FN E5-E6	FN M7-M8 referentieniveau 1F	FN > M8 II referentieniveau 1S/2F		
Leerstandaard		Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	SBO/BAO niveau groep 6	SBO/BAO niveau groep 8	SBO/BAO niveau 10		
Ondersteuningsbehoefte	Sociaal-emotionele ontwikkeling	Ze ~~er~~ intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Leren en ontwikkelen, incl executieve funct	Ze ~~er~~ intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Communicatie	Ze ~~er~~ intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Fysieke situatie	Ze ~~er~~ intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Medische situatie	Ze ~~er~~ intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
Uitstroombestemming		VSO			PRO VSO	PRO VMBO (BBL) VSO	VMBO (KBL, GTL) VSO	HAVO / VWO VSO		
		Dagbesteding 1	Dagbesteding 2	Dagbesteding 3	(beschutte) Arbeid 1	(regulier) Arbeid 2	Vervolgonderwijs 1	Vervolgonderwijs 2		

Vereenvoudigd landelijk Doelgroepenmodel GO (versie voortgezet onderwijs, sept. 2023)

		1	2	3	4	5	6	7		
Totaal IQ		< 20	20 - 34	35 - 49	50 - 69	70 - 89	90 - 110	> 110		
Indeling Inspectie		< 35		35 - 49	50 - 69	70 - 79	80 - 89	90 - 110	110-120	> 120
Ontwikkelingsniveau	Soc-emot. ontwikkeling	Zeer forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Zeer geringe achterstand	Geen achterstand		
	Executieve functies	Zeer forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Zeer geringe achterstand	Geen achterstand		
	Communicatie	Zeer forse achterstand	Forse achterstand	Grote achterstand	Kleine achterstand	Enige achterstand	Zeer geringe achterstand	Geen achterstand		
Didactisch functioneringsniveau				FN E3-E4	FN M5-E6	Referentieniveau 1F/ onderdelen 2F	Referentieniv. 2F	Referentieniv. 3F/4F		
Leerstandaard		Plancius 1-6 VSO niveau 2	VSO niveau 6	VSO niveau 9	VSO niveau 12	VSO niveau 14	VSO niveau 16	Eindtermen VO		
Ondersteuningsbehoefte	Sociaal-emotionele ontwikkeling	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Leren en ontwikkelen incl. executieve funct.	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Communicatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Fysieke situatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
	Medische situatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning		
Uitstroombestemming		D1 belevingsgericht	D2 taakgericht	D3 arbeidsgericht A1 (beschutte)	A1 Beschutte Arbeid	A2 Arbeid met certificaten MBO Entree	V1 MBO 2/3/4	V2 MBO 3/4 HBO/WO		
Uitstroomrichting:		Dagbesteding*			Arbeid**		Vervolgonderwijs			

* en **: Het verschil tussen Dagbesteding en Arbeid zit 'm in wel/of geen loonvormend gedeelte. Bij D3 (Dagbesteding arbeidsgericht) is geen sprake van loonvorming. Daarom behoort dit bij Dagbesteding. Bij A1 (beschutte arbeid, beschermde werkomgeving) en A2 (reguliere arbeid, al dan niet met subsidie) is wél sprake van (gedeeltelijke) loonvorming, en daarom wordt dit tot Arbeid gerekend.

Hoofdstuk 3 **OSB - Ondersteuningsbehoefte**

Je wilt jouw leerlingen graag tot de beste ontwikkeling laten komen die voor hen mogelijk is.

Vanwege een beperking of stoornis zijn ze allemaal op ondersteuning aangewezen; de een meer en de ander minder.

Om te bepalen welke ondersteuning jouw leerling nodig heeft om in de toekomstige setting te kunnen functioneren, werken we op de Zonnebloemschool met onderstaande schema's voor ondersteuningsbehoefte, ook wel het **OSB** genoemd.

Deze zijn in het Doelgroepenmodel, niet meer opgesplitst in SO en VSO.

De ondersteuningsbehoefte is zichtbaar gemaakt in de volgende overzichten:

1. Ondersteuningsbehoefte SO en VSO t.a.v
  - a. de sociaal-emotionele ontwikkeling
  - b. het leren en ontwikkelen incl. de executieve functies
  - c. de communicatie
  - d. de fysieke situatie:
    - i. Zelfredzaamheid in relatie tot ADL-handelingen
    - ii. Fysieke belastbaarheid
    - iii. Oriëntatie in de ruimte en transfers
  - e. de medische situatie:
    - i. Medische handelingen en protocollen
    - ii. Zintuiglijk functioneren
2. Ondersteuning in de thuissituatie / buiten school
3. Ondersteuning t.b.v. de leraar / school

Algemene onderlegger ondersteuningsbehoeften (Landelijk Doelgroepen Model SO én VSO) 2023

	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel/ matige intensiteit	Op afspraak/ lichte intensiteit	Geen extra ondersteuning
Algemeen	De leerling heeft structureel zeer intensieve ondersteuningsbehoefte en de hele dag door.	De leerling kan op elk moment van de dag rekenen op intensieve begeleiding, individueel gericht of in een zeer kleine groep.	De leerling functioneert in een kleine groep en wordt individueel of in een subgroep voortdurend begeleid.	De leerling functioneert in een relatief kleine groep, waarbij regelmatig extra ondersteuning wordt geboden gedurende een les/activiteit, zowel individueel als in subgroep.	De leerling functioneert in een relatief kleine groep waarbij incidenteel extra ondersteuning wordt geboden gedurende een dag.	De leerling functioneert binnen de brede basisondersteuning en krijgt op afspraak lichte ondersteuning gedurende een week.	De leerling heeft geen specifieke ondersteuningsbehoeften.
	De leerling heeft een begeleider nodig die beschikbaar is en continuïteit biedt, waarbij de individueel benadering centraal staat ook binnen de zeer kleine groep.	Er is altijd (en direct) een begeleider in de nabijheid van de leerling beschikbaar, die betrouwbaar en voorspelbaar is.	Er is altijd een begeleider in de ruimte voor de leerling beschikbaar.	De begeleider is beschikbaar op het moment dat de leerling het vraagt of op initiatief van de begeleider.	De begeleider biedt incidenteel extra ondersteuning bovenop de standaardondersteuning in de relatief kleine setting.	De begeleider is op afspraak verschillende keren in een week beschikbaar voor lichte extra begeleiding individueel of in een subgroep.	

Intensiteit van ondersteuning	Zeer intensief 6-8 lln	Intensief 8-10 lln.	Voortdurend 10-13 lln.	Regelmatig 13-16 lln.	Incidenteel 16-20 lln.	Op afroep 20-30 lln.	Leeftijds-adequaaf 20-30 lln.
1a: Ondersteuning t.a.v. leren en ontwikkelen:							
	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -eigen ruimte met een individueel onderwijsaanbod binnen de groep -een ruimte die prikkelarm en rustig is -een voorspelbare leeromgeving -visuele ondersteuning d.m.v. verwijzers -aanleren en gebruiken van gebaren -het onderwijsaanbod gebeurt d.m.v. ontdekkend leren, -primaire begeleiding bij de zelfredzaamheid -veelvuldige herhaling (inslijpen) 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een concreet en themagericht onderwijsaanbod in zeer kleine groepen -onderwijsaanbod is voorspelbaar d.m.v. een vaststaande dagstructuur -een begeleider die de leerling tot leren stimuleert -na een korte tijd van inspanning ontspanning (taakspanne 5-10 min) 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een voorspelbaar onderwijsaanbod in eigen groep -het onderwijsaanbod dat aansluit bij de belevingswereld en dagelijkse praktijk -een begeleider die het initiatief van de leerling stimuleert -alle begeleiders hanteren regels en afspraken duidelijk en consequent -een begeleider die de leerling begeleidt in (les)overgangen -balans tussen in- en ontspanningsmomenten (taakspanne 10-20 min) -een begeleider die bij de leerling de zelfstandigheid bevordert 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een onderwijsaanbod die verder weg staat van de directe, concrete belevingswereld -een begeleider die initiatief uitlokt bij de leerling -verhouding in- en ontspanningsmomenten (taakspanne 20-30 min). -een begeleider die de taakwerkhouding 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -individuele instructie -een begeleider die verantwoordelijkheid voor eigen leerproces stimuleert -een begeleider die het initiatief bevordert -enkele korte ontspanningsmomenten (taakspanne) 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een dag- of weektaak -een begeleider die de leerling coacht op het dragen van eigen verantwoordelijkheid 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider nodig die de leerling coacht op het zo autonoom mogelijk participeren in de maatschappij

Intensiteit van Ondersteuning	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep	Leeftijds-adequaat
1b: Ondersteuning t.a.v. de sociaal-emotionele ontwikkeling:							
	<p>De leerling de hele dag heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider die zorgt voor een veilige omgeving -toezicht en nabijheid -aandacht voor sociaal emotionele ontwikkeling -basisbehoeften van de leerling staan voorop -een begeleider met een neutrale basishouding -contact met de leerling vraagt tijd, rust en nabijheid -inzet van extra ondersteuning (zorg) 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een beschermende en beschutte omgeving -basisklimaat is gericht op het hechtingsproces -de basishouding is gericht op het bieden van veiligheid door veel nabijheid en begrenzing -een begeleider die voorspelbaar, in het zicht en nabij is, en die vaste rituelen en ritmes hanteert 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een basisklimaat gericht op autonomie en individuatie (maakt onderscheid tussen ik en de ander) -grenzen en structuur om veiligheid te bieden -een begeleider die corrigeert en bijstuurt op grond van gemaakte regels en afspraken -Herhaling -ondersteuning bij samenspel 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een basisklimaat gericht op autonomie, initiatiefname en verantwoordelijkheid leren dragen -een begeleider op afstand, waar nodig nabijheid, (meer coachend) -een basishouding van ingrijpen en uitleggen -een begeleider die stimuleert tot zelf doen en zelf oplossingen bedenken -een groepsgerichte benadering, sociaal leren 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -toezicht op afstand -een begeleider die gericht is op het komen tot meer inzicht en samen oplossingen bedenken. -een begeleider die situaties en gebeurtenissen evalueert in de groep 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -(positieve) sturing en de controle van gedrag 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider die de leerling coacht in zijn sociaal-emotionele ontwikkeling

Intensiteit van Ondersteuning	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaate
1c: Ondersteuning t.a.v. de communicatie:							
	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -aanleren en gebruiken van gebaren -communicatie gericht op hier-en-nu -visuele ondersteuning van het dagprogramma d.m.v. verwijzers en foto's -informatieverwerking d.m.v. waarnemen en beleven van zintuiglijke sensaties 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -korte, bondige en concrete taal gekoppeld aan het hier en nu -visuele ondersteuning van het dagprogramma (picto's, foto's en gebaren) 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -korte verbale instructie (3- en 4 woordzinnen) -visuele ondersteuning waar nodig (foto's / picto's) -begeleiding in het stimuleren in het verwoorden van gevoelens en gedachten 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -begeleiding in het stimuleren in het verwoorden van gevoelens en gedachten -korte verbale instructie (eenvoudige zinnen) -visuele ondersteuning waar nodig (picto's / geschreven tekst) 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -begeleiding in het stimuleren in het verwoorden van gevoelens en gedachten 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -begeleiding in het stimuleren in het verwoorden van gevoelens en gedachten 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -begeleiding in het stimuleren in het verwoorden van gevoelens en gedachten

Intensiteit van Ondersteuning	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep*	
Id: Ondersteuning t.a.v. de fysieke situatie: * In de ondersteuning van fysieke en medische en zintuiglijke beperkingen kennen we de categorie 'leeftijdsadequaaf' niet. De intensiteit van de ondersteuning loopt derhalve van zeer intensief naar op afroep. De laatste kolom is daarom leeg gelaten.							
Id-i: Zelfredzaamheid in relatie tot ADL-handelingen:							
	De leerling heeft de hele dag nodig: -ondersteuning/ overname -van meer begeleiders- bij één of meer ADL-handelingen. <i>eten en drinken</i> -slikproblemen -sondevoeding <i>toiletgang</i> -katheterisatie -incontinentie	De leerling heeft de hele dag nodig: -volledige ondersteuning/ overname door één begeleider, ondanks dat de leerling meewerkt bij het uitvoeren van deelhandelingen. <i>eten en drinken</i> - extra tijd - klaarzetten - juiste hulpmiddelen om mee te eten - praktische en verbale aansturing bij sensorische infoverwerking - praktische en verbale aansturing bij mond motorische problemen - opruimen <i>toiletgang</i> - billen afvegen - knoop dichtdoen -zindelijkheids-training volgens protocol	De leerling heeft nodig: -verbale/visuele aansturing en directe nabijheid bij het uitvoeren van deelhandelingen. <i>eten en drinken</i> -verbale/visuele aansturing verder te eten - verbale/visuele aansturing netjes te eten - handen wassen voor het eten <i>toiletgang</i> - handen wassen na toiletgang - verbale/visuele aansturing bij menstruatie <i>aan- en uitkleden</i> -douchen -veters strikken	De leerling heeft nodig: -een herinnering bij het uitvoeren van deelhandelingen en het nakomen van hygiëneregels. -een begeleider die hij kan aanroepen om hulp.	De leerling heeft nodig: -een herinnering bij het uitvoeren van handelingen en het nakomen van hygiëneregels. -hulp bij incidentele verschooning	De leerling heeft nodig: -een begeleider waar hij naar toe kan als hij een hulpvraag heeft m.b.t. handelingen.	

1d-ii: Fysieke belastbaarheid:							
	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een dagprogramma met één of meerdere slaaprustmomenten, in een aparte, rustige omgeving, waarbij toezicht noodzakelijk is. 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een dagprogramma met één of meerdere rustmomenten, dit hoeft niet in een aparte ruimte. -een lesprogramma met een gebalanceerde verdeling van inspanning en ontspanning m.b.t. energie. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -begeleiding bij het bepalen van rustbehoefte en rustmoment. -begeleiding die erop toeziet dat de leerling zo nodig rust neemt en dat de duur van het rustmoment bepaalt. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -gebalanceerde afwisseling van inspannende en ontspannende activiteiten m.b.t. energie (meer dan in het gemiddelde dagprogramma van de leerroute) 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -dat bij terugval in de belastbaarheid de afwisseling van inspannende en ontspannende activiteiten aangepast wordt (meer dan in het gemiddelde dagprogramma van de leerroute) 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider waar hij naar toe kan als hij zich overbelast voelt. 	
1d-iii: Oriëntatie in de ruimte en transfers:							
	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -één-op-één begeleiding (leerling aan de hand houden, voortduwen in de rolstoel). -dat de begeleider het dagelijks rooster van de leerling maakt en er toezicht op houdt. -begeleiding bij alle transfers, met inzet van hulpmiddelen. -begeleider maakt en beheert afspraken voor therapieën. 	<p>De leerling heeft de hele dag nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider die stimuleert om zelf te lopen, rijden of zichzelf voort te bewegen. -hulp/ondersteuning bij een aantal transfers. -hulp bij deelname aan het verkeer. De leerling is volledig afhankelijk. -volledige ondersteuning bij inzet visueel of auditief hulpmiddel bij transfer. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -verbale aansturing bij het maken van transfers. -begeleiding die op afstand transfers monitort. -hulp bij gebruik van fiets of loophulpmiddelen. -hulp bij deelname aan het verkeer. De leerling kan een aantal handelingen zelf. -ondersteuning bij inzet visueel of auditief hulpmiddel bij transfer. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -bij minder bekende afspraken (artsen, spalken, spreekuur etc.) monitoring nodig. -controle bij het nakomen van de veiligheidsvoorschriften (riemen of gordels om, hesjes vast). -toezicht bij verantwoord gebruik van fiets of loophulpmiddelen. -toezicht bij deelname aan het verkeer. -toezicht bij inzet visueel of auditief hulpmiddel bij transfer. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -herinnering bij het nakomen van de veiligheidsvoorschriften (riemen of gordels om, hesjes vast). -ondersteuning bij inzet visueel of auditief hulpmiddel bij transfer. -leerling kan zijn visuele en auditieve hulpmiddelen gebruiken, maar heeft hier nog sturing bij nodig in nieuwe situaties. 	<p>De leerling heeft nodig:</p> <ul style="list-style-type: none"> -een begeleider waar hij naar toe kan indien hij hulp nodig bij transfers of gebruik van hulp- middelen (gebruik lift, ondersteuning m.b.t. de route binnen school, hulp bij bijv. vastzetten van veiligheids-riemen). 	

Intensiteit van Ondersteuning	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep*	
1e: Ondersteuning t.a.v. de medische situatie							
1e-i: Medische handelingen** en protocollen*** ** Onder medische handelingen verstaan we ook verpleegkundige handelingen. Deze kunnen ook uitgevoerd worden door verpleegkundigen of iemand die geautoriseerd is. *** Alle leerlingen waarbij medische handelingen verricht worden of sprake is van allergieën, resistente bacteriën, epilepsie, diabetes, enz. hebben een protocol.							
	De leerling heeft de hele dag nodig: -verpleegkundige hulp bij voorbehouden / risicovolle handelingen. -toezicht en controle van de begeleiding i.v.m. de diagnose	De leerling heeft de hele dag nodig: -verpleegkundige hulp terwijl de leerling meewerkt. -toediening van medicijnen door begeleiding.	De leerling heeft nodig: -toezicht op deel handelingen die hij wel zelf kan en hulp bij deelhandelingen die hij niet zelf kan. -naleving van het vastgestelde protocol. -observatie op bijwerking nieuwe van medicijnen	De leerling heeft nodig: -toezicht bij het zelf uitvoeren van handelingen. -leerling heeft toezicht nodig op het zelf innemen van medicatie.	De leerling heeft nodig: -een herinnering of verbale ondersteuning bij de handeling.	De leerling heeft nodig: -een begeleider waar hij naar toe kan als hij een hulpvraag heeft m.b.t. de handeling.	

1e-ii: Zintuiglijk functioneren **** In deze categorieën heeft de leerling ernstige problemen in de zintuiglijke informatieverwerking met als gevolg gedragsproblemen, concentratieproblemen, werkhoudingsproblemen, socialemotionele problemen. De leerling kan een ernstige visuele beperking hebben, met als gevolg ernstige problemen in het dagelijks functioneren. Ook kan de leerling een ernstige auditieve beperking hebben, met als gevolg ernstige communicatieve problemen. Of de leerling kan beperkingen hebben met betrekking tot tast, reuk, smaak, vestibulaire of proprioceptieve waarneming.							
	De leerling heeft de hele dag nodig****: -één-op-één begeleiding -aangepaste ruimte, programma en materiaal.	De leerling heeft de hele dag nodig****: -hulp bij zintuiglijke informatieverwerking. Leerling kan dit niet zelfstandig. -deels aangepaste ruimte, programma en materiaal.	De leerling heeft nodig: -hulpmiddelen ter compensatie van (ernstige) zintuiglijke beperking. -enkele malen op de dag is hulp nodig bij de inzet van hulpmiddelen (bv het in doen van lenzen) -verbale/visuele ondersteuning bij eigen informatieverwerking (leerling vraagt hierbij niet zelfstandig om hulp) -toezicht op inzet van het gebruik van solo apparatuur door begeleider aangepast onderwijs aanbod aan de individuele verwerkingsmogelijkheden	De leerling heeft nodig: -hulpmiddelen ter compensatie van zintuiglijke beperking -aansporing om om hulp te vragen -stimulatie om eigen regie en initiatief te nemen voor wat betreft gebruik van hulpmiddelen -verbale/visuele ondersteuning bij eigen inzet van hulpmiddelen	De leerling heeft nodig: -verbale/visuele ondersteuning bij het toepassen van hulpmiddelen in niet-aangeleerde situaties	De leerling heeft nodig: -een begeleider die de leerling om hulp kan vragen om zijn informatieverwerking te reguleren als hij het even niet zelf kan.	

1f: Ondersteuning t.a.v. executieve functies *								
* De zwaarte van de ondersteuning kunt u aangeven per executieve functie. De zwaarte per executieve functie kan namelijk voor één leerling sterk verschillen. Bij deze vorm van ondersteuning wordt tevens een inhoudelijke toelichting gegeven die leerling specifiek is.								
Intensiteit van ondersteuning		Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig	Incidenteel	Op afroep	Leeftijds adequaat
Aandacht richten, vasthouden en verdelen (concentratie)	een rustige en prikkelarme ruimte							
	begeleiding bij het opstarten en afsluiten van (leer)activiteiten en tussentijds opnieuw in de taak zetten							
	passende balans tussen in- en ontspanningsmomenten							
Flexibel omgaan met veranderingen en tegenslag	begeleiding bij (les)overgangen							
	sturende begeleiding door aan te geven wat van de leerling wordt verwacht							
	een voorspelbare leeromgeving							
Dingen organiseren	herhaling in verschillende situaties							
Dingen plannen (time management)	hulp bij tijd inschatten, tijd verdelen en deadlines halen							
Zichzelf monitoren (metacognitie)	hulp bij het inzicht verkrijgen van zijn eigen leerproces							
	hulp bij het overzien en evalueren van de situatie							
	hulp bij consequent hanteren van regels en afspraken							
Werkgeheugen gebruiken	tijd nodig om informatie te verwerken							
Prioriteiten stellen	hulp bij volgorde van zaken bepalen							
Emoties reguleren (incl. omgaan met stress)	begeleiding op gebied van (regulatie van) emoties en persoonskenmerken							
	begeleiding de leert hoe de leerling zijn behoeften kan uitstellen							
Een reëel zelfbeeld vormen	hulp bij het inzicht krijgen in de gevolgen van zijn eigen gedrag							
	hulp bij het krijgen van inzicht in zijn eigen (on)mogelijkheden							
Pro sociaal gedrag laten zien (het belang van)	groepsmomenten in het teken van het vergoten van verdraagzaamheid							
	begeleiding nodig die ondersteunt bij omgang met andere leerlingen en volwassenen							

anderen voor ogen houden)	(gerichte) begeleiding bij samenspel en samenwerken							
Toelichting:								

2: Ondersteuning in de thuissituatie / buiten school:	
	Bij deze vorm van ondersteuning wordt alleen een inhoudelijke toelichting gegeven die leerling specifiek is.

3: Ondersteuning t.b.v. de leraar / school:	
	Bij deze vorm van ondersteuning wordt alleen een inhoudelijke toelichting gegeven die leerling specifiek is.

Hoe bereiden we de leerling voor op de overstap naar een andere school, zoals bv het PRO?
 Hoe gaan we om met een UB-A2 leerling met een ondersteuningsbehoefte van 2?

Om toe te kunnen werken naar een succesvolle overstap is van belang om het basisarrangement op de Zonnebloemschool al "op te laten lopen" van een grote ondersteuningsbehoefte (1 of 2) naar een kleinere ondersteuningsbehoefte (3 of 4). Indien mogelijk passen we dit al toe tijdens de SO-periode door de leerling over te plaatsen van een specifieke naar een niet-specifieke groep. Zo kan bekeken worden of een leerling al met een kleinere ondersteuningsbehoefte kan functioneren. Een andere mogelijkheid is ná het SO eerst een TLV aan te vragen voor het VSO. De leerling kan dan in het 1^e jaar geplaatst worden in een reguliere groep, waardoor de leerling kan laten zien ook met een mindere ondersteuning te kunnen functioneren.

Op deze wijze kunnen we binnen onze eigen setting toewerken naar een succesvolle overstap. Wanneer dit op het VSO goed uitpakt is een volgende stap een combi-arrangement met het PRO. Is dit ook succesvol, dan kan er een volledige overstap plaatsvinden. Deze stap heeft dan een grote kans van slagen.

Hoofdstuk 4 Hoe werk je op de Zonnebloemschool met:

- **Uitstroombestemming (UB)**
- **Ondersteuningsbehoefte (OSB)**
- **Leerlingvolgsysteem (LVS)**
- **Leerroute en Leerlijnen (LR)**

De Commissie van Begeleiding stelt de UB van een nieuwe leerling vast.

Dit gebeurt binnen 6 weken nadat de leerling op school is gekomen.

Met de UB wordt in beeld gebracht wat je van de leerling mag verwachten ten aanzien van zijn/haar ontwikkeling, zodat jij hem/haar het juiste onderwijsaanbod kan gaan aanbieden. De UB helpt om nog beter toekomstgericht te kunnen werken met je leerlingen.

- Wat wil je bereiken?
- Waar wil je naar toewerken?
- Welk lesaanbod hoort daar vervolgens bij?

Dit is opbrengstgericht werken.

Deze UB bespreek je met de ouders en wordt in het OPP ondertekend door de ouders en de Commissie van Begeleiding.

Hoe komt de UB tot stand?

Dit wordt door het psychologenloket en het IB-loket ingevuld in het leerlingvolgsysteem EduMaps. (dit gebeurt in het formulier OPP).

- Stap 1: Het **actueel beeld** wordt ingevuld.

Wanneer een leerling nieuw start op onze school gebeurt dit op basis van de informatie die we hebben over de nieuwe leerling op het moment van inschrijven. Hiervoor gebruiken we de dossiergegevens die we hebben ontvangen van de vorige school of plek en het opstapplan dat we door ouders/verzorgers in laten vullen. Ook vindt er een intakegesprek met de directeur plaats. We brengen de bevorderende en belemmerende factoren voor de ontwikkeling van de leerling in beeld. Er wordt een algemeen beeld geschreven, het zogenaamde integratief beeld.

Dit actueel beeld wordt 1x op het SO en 1x op het VSO ingevuld maar wel elk jaar waar nodig bijgewerkt met actuele informatie.

- Stap 2: De **uitstroombestemming** wordt vastgesteld.

De Commissie van Begeleiding kijkt naar een aantal belangrijke leerdomeinen (de OPP-domeinen) en stelt vast wat verwacht wordt dat de leerling kan bereiken als deze het einde van het SO of einde van het VSO heeft bereikt. Deze vakgebieden zijn:

- Sociale en emotionele ontwikkeling
- Taal en communicatie
- Rekenen en wiskunde
- Praktische redzaamheid
- Leren leren
- Zintuiglijke en motorische ontwikkeling

- Werknemersvaardigheden (alleen voor VSO: voorbereiding op Arbeid en Dagbesteding)

De verwachte uitstroombestemming aan het eind van het SO of VSO wordt per domein aangegeven. Dit kan per domein verschillen.

We werken met de 7 UB's conform het landelijk Doelgroepenmodel (zie hoofdstuk 1)

- Stap 3: De **ondersteuningsbehoefte** wordt vastgesteld.

Welke ondersteuning heeft jouw leerling nodig om tot de gewenste resultaten (lees: UB) te komen? Oftewel: hoe kan je zo opbrengstgericht mogelijk gewerkt werken met je leerling? (zie schema in hoofdstuk 3 bij OSB)

- Stap 4: Het **groepsplan**

Elk jaar start je als leerkracht met het maken van groepsplannen voor de domeinen waarmee je gaat werken in je groep.

Via de GP's worden de doelen per leerling waaraan gewerkt wordt gedurende het schooljaar gesteld en gescoord.

- Stap 5: **Bespreking / Evaluatie**

Het OPP (waarin ook de UB benoemd wordt) wordt aan het eind van elk schooljaar met de ouders/verzorgers besproken en geëvalueerd. Dit gebeurt tijdens het OPP-gesprek dat je als leerkracht voert met de ouders/verzorgers.

Leerroutes en leerlijnen

De leerlijnen (vormgegeven per vakgebied en verdeeld in overkoepelende domeinen) worden ingedeeld in 16 niveaus. Dit noemen we de CED-niveaus. Deze zijn toepasbaar voor alle leeftijden SO en VSO en geven geen beheersingsniveau aan, maar hooguit een indicatie.

De Plancius-leerlijn werkt met andere niveau-aanduiding. Hier gebruiken we óók niv. 1 t/m 6 maar deze niveaus liggen ónder de CED-niveaus.

Aanvullend op de 6 niveaus van Plancius gebruiken we de 1e 3 niveaus van CED, die we daarom 'gemakshalve' doornummeren als niveau 7 t/m 9. Het is van groot belang, dat dit goed verwoord wordt naar ouders/verzorgers!!! Op het kleurenschema is dit zo goed mogelijk weergegeven.

In het Doelgroepenmodel staan ook de referentieniveaus duidelijk aangegeven per leerroute / uitstroombestemming.

Met onderstaande schema laten we zien hoe de link naar de referentieniveaus gemaakt worden (regulier basisonderwijs):
(zie volgende bladzijde)

CED-niveau leerlijn	Functioneringsniveau Rekenen:	Functioneringsniveau Sociaal gedrag	Functioneringsniveau Leren leren	Functioneringsniveau Schriftelijke taal
CED 1	M1	1	1	M1
CED 2	E1	1	1	E1
CED 3	M2	2	2	M2
CED 4	E2	2	2	E2
CED 5	B3M3	3	3	M3
CED 6	M3	3	3	M3
CED 7	E3	3	3	E3
CED 8	E3M4	4	4	E3/M4
CED 9	M4	4	4	M4
CED 10	E4	4	4	E4
CED 11	M5	5	5	M5
CED 12	E5	5	5	E5
CED 13	M6/E6	6	6	M6
CED 14	M7 – 1F	7	7	M7 – 1F
CED 15	E7	7	7	E7
CED 16	M8 – 2F/1S	8	8	M8 – 2F/1S

In het onderstaande 2 schema's (SO en VSO) is te zien hoe de niveaus van de leerroutes (gemiddeld) zijn en naar welke uitstroombestemmingen D1 t/m V2 deze naar toe leiden.

Leerroute D1 is, zoals al eerder gezegd, niet gestoeld op de CED-niveaus. D1 komt voort uit de leerlijnen van "Plancius" en qua niveau starten deze ónder het niveau van CED en uiteindelijk kan dit oplopen tot een niveau vergelijkbaar met ongeveer CED niveau 2.

SO Bloementuin en Kruidentuin:

SO Uitstroombestemming										leeftijd 4 – 12 jaar		
		Kleuter			Middenbouw			Bovenbouw			Uitstroombestemming	
		16									10	V2 LR7
15								9				
14							8		8	V1 LR6	- Vervolgonderwijs diploma gericht VMBO (KBL,GTL) VSO	
13						7		7				
12						6		6		A2 LR5	- Reguliere Arbeid capaciteit voor reguliere arbeid doorstroom VSO/PRO	
11				5		5	5	5				
10					4	4	4			A1 LR4	- Beschutte Arbeid capaciteit voor beschut werk doorstroom VSO/PRO	
9			3	3	3				9			
8	2	2	2						8	D3 LR3	- Dagbesteding arbeidsgericht doorstroom naar VSO	
7	1	1						7				
6						6			6	D2 LR2	- Dagbesteding taakgericht doorstroom naar VSO	
5				5	5	5	5					
4			4	4	4					D1 LR1	- Dagbesteding belevingsgericht doorstroom naar VSO-ZON	
3		3	3			3	3	3				
2	2	2	2	2	2	2				Pla		
1												
Leeftijd →	4jr	5jr	6jr	7jr	8jr	9jr	10jr	11jr				
P6										D1 LR1	- Dagbesteding belevingsgericht doorstroom naar VSO-ZON	
P5								5				
P4						4	4					
P3				3	3							
P2		2	2									
P1	1											
Leeftijd →	4jr	5jr	6jr	7jr	8jr	9jr	10jr	11jr				

Kalenderleeftijd per 1 januari		Streefniveau SO:								
		4 jr	5 jr	6 jr	7 jr	8 jr	9 jr	10 jr	11 jr	
1	Plancius +ZML	1	2	2	3	3	4	4	5	
2	ZNBL leerlijn	1	2	2	2	2	3	3	3	
3	ZNBL leerlijn	2	2	3	4	4	5	5	6	
4	ZNBL leerlijn	2	3	4	5	6	7	8	9	
5	S(B)O	1	2	3	4	4	5	5	6	
6	S(B)O	1	2	3	4	5	6	7	8	
7	S(B)O	2	3	5	6	7	8	9	10	

VSO: Plantage, Esveld, WAT!

VSO Uitstroombestemming										leeftijd 12 - 20 jaar		
↑ CED		Kleuter			Middenbouw			Bovenbouw		Uitstroombestemming		
	16									16	V1/2 LR6+7	- Vervolgonderwijs diploma gericht VMBO (KBL.GTL)
	15							15	15		A2 LR5	- Reguliere Arbeid capaciteit voor reguliere arbeid
	14					14		14	14			
	13					13	13	13				
	12			12	12	12			12	12	A1 LR4	- Beschutte Arbeid capaciteit voor beschut werk
	11	11	11				11	11				
	10				10	10						
	9		9	9					9	9	D3 LR3	- Dagbesteding arbeidsmarktgericht
	8						8	8				
	7				7	7						
	6		6	6					6	6	D2 LR2	- Dagbesteding taakgericht
	5					5	5	5				
	4		4	4	4							
	3										D1 LR1	- Dagbesteding belevingsgericht
	2								2/8	2/8		
	1					1/7	1/7	1/7				
Leeftijd →		12jr	13jr	14jr	15jr	16jr	17jr	18jr	19jr	20		
↑ Pla	P6		6	6							gaat over in 1 ^e 3 niveaus van Zonnebloemleerroute Plancius leerroute	
	P5	5										
	P4											
	P3											
	P2											
	P1											
Leeftijd →		12jr	13jr	14jr	15jr	16jr	17jr	18jr	19jr	20		

	Kalenderleeftijd per 1 januari	Streefniveau VSO:							
		12 jr	13jr	14 jr	15jr	16jr	17jr	18jr	19 jr
1	Plancius +ZML	5	6	6	7	7	7	8	8
2	ZNBL leerlijn	4	4	4	5	5	5	6	6
3	ZNBL leerlijn	6	6	7	7	8	8	9	9
4	ZNBL leerlijn	9	9	10	10	11	11	12	12
5	ZNBL leerlijn	11	11	12	12	13	13	14	14
6+7	ZNBL leerlijn	11	12	12	13	14	15	15	16

Hoofdstuk 5

Kerdoelen, verbinding leerroutes en uitstroombestemming:

Kerdoelen:

Het regulier onderwijs kent ze al langer, maar ook het gespecialiseerd onderwijs heeft eigen wettelijke kerndoelen.

Deze kerndoelen bieden ons richting bij het ontwikkelen van het onderwijsaanbod en wat de leerlingen in het gespecialiseerd onderwijs leren. Daarin is veel aandacht voor Nederlands en Rekenen.

Maar onze leerlingen hebben ook sport en beweging en kunstzinnige oriëntatie nodig om zich voor te bereiden op vervolgonderwijs en een plek in de maatschappij. Ook die vakken komen dus terug in de kerndoelen.

De kerndoelen voor het gespecialiseerd onderwijs sluiten aan bij de doelen voor het reguliere basisonderwijs. Het gespecialiseerd onderwijs heeft echter extra 'leergebied overstijgende kerndoelen'. Die extra doelen gaan bijvoorbeeld over 'leren leren' of het omgaan met klasgenoten.

Ze zijn onderdeel van de extra ondersteuning die het gespecialiseerd onderwijs aan leerlingen biedt.

Kerdoelen zeggen niets over niveauaanduiding en ze gelden niet als eindtermen waaraan een leerling moet voldoen.

Voor onze leerlingen zijn de kerndoelen "streefdoelen".

De Zonnebloemschool kan zelf bepalen op welke manier aan de kerndoelen wordt gewerkt, dus hoe het onderwijs wordt ingericht.

De kerndoelen worden "verwerkt" in leerlijnen in het leerlingvolgsysteem EduMaps. Meer informatie en de precieze inhoud van de kerndoelen is te vinden op de volgende site: www.slo.nl (zoek bij "kerndoelen speciaal onderwijs")

Verbinding leerroutes en uitstroombestemming:

Om jouw leerling aan het eind van het SO inderdaad de verwachte UB te kunnen laten halen, is het handig te weten welke lesstof en niveau bij de leerroute en UB hoort bij het einde van het SO (en bij welke leerroute), en welke lesstof je in de tussenliggende jaren dus aan kunt bieden.

Hiervoor heeft het Doelgroepenmodel een zogenaamd "beheersingsoverzicht" gemaakt. Dit heet:

Beheersingsdoelen Leerstandaard SO

Hierin staat per OPP-domein beschreven, wat jouw leerling aan het einde van de rit ongeveer moet kunnen om de passende UB te behalen.

Hier kun je stap-voor-stap naar toewerken.

Het leerlingvolgsysteem is een makkelijk middel hierbij.

Je kunt dit inzien in bijlage 1.

Deze beheersingsdoelen (einddoelen) zijn op deze wijze óók beschreven voor het VSO.

Beheersingsdoelen Leerstandaard VSO

De beheersingsdoelen (einddoelen) voor het VSO zijn te vinden in bijlage 2.

Hoofdstuk 6 Hoe is de leerlingzorg geregeld?

Hoe volgen en plannen wij alles rond onze leerlingen?

We vinden het heel belangrijk om de kwaliteiten van onze leerlingen te zien en verder te ontwikkelen. Op de Zonnebloemschool wordt vooral gekeken naar de **mogelijkheden** van de leerling in tegenstelling tot de beperkingen die meestal benadrukt worden.

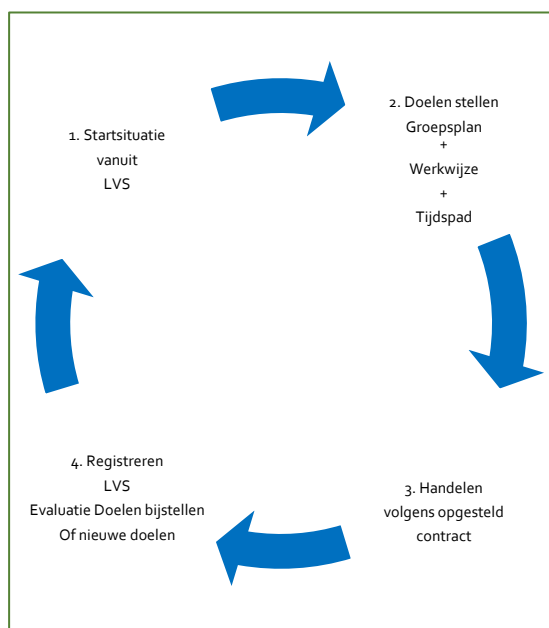
De Zonnebloemschool biedt leerlingen een veilige stimulerende omgeving, waarin zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. De leerlingen zien de wereld vanuit hun eigen mogelijkheden met vertrouwen tegemoet.

Om tot een zo goed mogelijk resultaat te komen binnen ons onderwijs is het van belang dat je je leerlingen goed en systematisch volgt. Door goed te kijken en te observeren, kun je het juiste niveau van de leerling bepalen en daarbij de doelen stellen die je wilt bereiken binnen een bepaalde periode.

Door het stellen van doelen in het groepsplan worden de onderwijsactiviteiten concreet en planbaar. Deze doelen zijn daardoor ook evalueerbaar, zodat er ook naar de opbrengsten van jouw aangeboden onderwijs gekeken kan worden.

Er kan dan gesproken worden van een cyclus (PDCA).

Deze manier van **plannend** onderwijs is van grote betekenis!

Jij als leerkracht bepaalt in overleg met de ouders / verzorgers de (uitdagende) doelen die je wilt bereiken, en houdt hierbij vanzelfsprekend rekening met de mogelijkheden en het niveau van jouw leerling op dit moment.

Belangrijk is, dat de **Uitstroombestemming** (te behalen niveau aan het einde van het SO of VSO) richtinggevend is.

Het voordeel is dat je, doordat je het te behalen resultaat over een lange termijn helder hebt, de planning beter kunt vormgeven via de jaardoelen.

Hierna maak jij als leerkracht het rooster voor de leerling, waarmee het aanbod van lessen wordt bepaald om de afgesproken doelen te kunnen bereiken. Zo ga je, samen met de

assistenten, aan de slag om de gestelde doelen te bereiken.

De onderwijsactiviteiten zullen uiteindelijk altijd gericht zijn op de toekomstige leefverbanden van de leerling: wonen, werken, vrije tijdsbesteding en burgerschap. Zowel bij het SO als VSO zijn dit de achterliggende uitgangspunten voor het vergroten van de zelfredzaamheid.

We willen de leerling echt uitdagen om te leren!

Door het werken met en evalueren van de gestelde doelen kan tegelijk het rendement van ons onderwijs gemeten worden. Natuurlijk worden de ouders en/of verzorgers in dit hele proces betrokken als gelijkwaardige partner.

Interne Begeleiding

Voor de onderwijszorg-op-maat worden alle groepen begeleid door een Intern Begeleider (IB'er). De IB'er is een vraagbaak voor de leiding van de groep, en begeleidt en coacht deze waar nodig. De IB'er voert oplossingsgerichte gesprekken met leerkrachten, brengt groepsbezoeken en ondersteunt de leerkracht bij het in kaart brengen van de ondersteuningsbehoeften van de groep en de individuele leerling. Ook coacht zij leerkrachten competentiegericht, om de kwaliteit van hun vaardigheden te versterken. Daarbij stemt zij af op de schoolontwikkeling en het professionaliseringsplan van de school. Dit kan gaan om zaken betreffende het klassenmanagement, de inhoud van het onderwijs, het actualiseren van het OPP en groepsplannen, maar ook individuele zaken en/of problematieken rondom een leerling. Leerkrachten die dat nodig hebben, ondersteunt zij intensiever.

De IB'er heeft een grote verbindende rol als regisseur van de ondersteuning. Zij heeft integraal overleg met leerlingen, ouders, externe ondersteuners, voorschoolse voorzieningen, ketenpartners uit jeugdhulp en zorg. Zij is ook de schakel naar externe instanties zoals leerplicht, andere scholen, de mogelijkheid van inzet van extra zorg op school en verschillende andere contacten.

Extra zorg op school kan bijvoorbeeld bestaan uit meer individuele begeleiding, MRT, logopedie of fysiotherapie. Aanvragen hiervoor gaan altijd via de IB'er.

De IB'er bespreekt op drie momenten per schooljaar (tijdens de groeps-, leerling- en analysebespreking) samen met de leiding van de groep de leerlingen en hun vorderingen ten aanzien van de gestelde Uitstroom Bestemming.

De IB'er werkt ook aan het bevorderen van teamontwikkeling. Hieronder vallen innoverende taken, zoals het samen met de directie en team het formuleren van een onderwijsvisie en het adviseren in schoolontwikkeling. Ook gaat het om teamgerichte taken, zoals het bespreken van schooloverzichten van opbrengsten, het organiseren van groeps- en leerlingbesprekingen, en het ontwikkelen van een schoolondersteuningsprofiel waarin staat beschreven welke ondersteuningsmogelijkheden de school heeft.

Hoofdstuk 7 Welke plek heeft de Commissie van Begeleiding?

Maandelijks wordt er vergaderd met de **Commissie van Begeleiding**.

Deze commissie bestaat uit:

- Maartje Franken (schoolarts)
- Tinka de Boer (psychologe)
- Ingrid Willems (orthopedagoog)
- Aart Reussing (directeur-bestuurder)
- Ingrid Snels (directeur en Intern begeleider project klassen)
- Maaike Kieft (adjunct-directeur)
- Lutske Cuiper, Iris Blaak en Alida de Vries (Intern Begeleiders)
- Een klantmanager Jeugd van de gemeente Noordoostpolder (*alleen aanwezig tijdens het bespreken van leerlingen uit de gemeente NOP*)

De Commissie van Begeleiding heeft een grote rol in onze organisatie. Zij bepaalt onder andere de volgende zaken:

- Vaststellen van de UB en OPP
- Welke leerling heeft extra zorg nodig:
  - dit kan zijn: fysiotherapie, logopedie, MRT
  - dit vindt plaats onder schooltijd mits de Commissie van Begeleiding hiervoor schriftelijk toestemming heeft gegeven én er aan de doelen gewerkt worden conform het groepsplan. Deze doelen worden óók weer geëvalueerd aan het einde van het jaar.
- Maandelijkse bespreking van alle leerlingen waar extra zorg om is (dit kan zijn zorg wegens gedrag in de klas, ontwikkelingen rond de UB, zorg om de thuissituatie, medische aspecten etc.)
- Contacten wanneer nodig met de sociale en specialistische teams van de gemeenten

Hoofdstuk 8 **Opbrengstgericht werken**

De term "opbrengstgericht werken" (OGW) is ontstaan vanuit het streven naar het verbeteren van prestaties van leerlingen.

Het betekent dat opbrengstgegevens geanalyseerd worden om het onderwijsproces te verbeteren zodat de leerling prestaties toenemen.

Een manier die hiervoor op de Zonnebloemschool wordt ingezet, is het geven van goed opgebouwde lessen, waarin het doel van de les wordt benoemd en kennis uit voorgaande lessen herhaald wordt.

Het is belangrijk dat jij als leerkracht weet wat de leerling moet leren (= doelen stellen) en of de leerling inderdaad datgene leert wat de bedoeling is. Dit merk je pas als je het achteraf controleert. (via analyse van de leervoorderingen van je leerlingen, en bv. toetsing)

Van toetsen worden leerlingen trouwens niet beter; wel van een juiste interpretatie van een toets, zodat de leerkracht moet weten wat met de toets gegevens gedaan kan worden.

Het gaat dus vooral om een goede analyse: "Wat zie ik en wat ga ik hier aan doen, lukt dit?" En weer evalueren (hierin past de PCDA-cyclus uitstekend).

De essentie is dus dat jij als leerkracht goed weet wat je wilt bereiken met je leerlingen, en hoe je dat wilt gaan doen. Het UB neem je hierbij als stip op de horizon.

De doelen worden gesteld (dit doe je per jaar) en gescoord / geëvalueerd op verschillende momenten in het jaar.

Opbrengstgericht werken geeft inzichten op verschillende niveaus:

1. Op leerling niveau
2. Op groepsniveau
3. Op schoolniveau
4. Op landelijk niveau

Sub 1: OGW op leerlingniveau:

- Je geeft je leerling bij elke les een helder doel voor ogen
- Wat ga je leren?
- Hoe ga je dit leren?
- Wat kun je /weet je / heb je geleerd aan het eind van de les?
- En héél belangrijk: evalueren met je leerlingen aan het einde van de les (maar ook tussen-evaluatiemomenten werken heel goed)

Sub 2: OGW op leerkracht/ groepsniveau:

- Wat wil ik dit jaar met deze groep bereiken?
- Wat moet er in ieder geval aan bod komen om dit te realiseren (planning).
- Hoe ga ik om met niveauverschillen in mijn groep?
- Hoe organiseer ik dit in de groep?
- Evaluatie van het onderwijsleerproces; je kijkt als leerkracht ter verklaring van de resultaten in de eerste plaats naar de effectiviteit van het gegeven onderwijs en niet zozeer naar de eigenschappen van de leerling(en). Het

gaat hier dus om de kwaliteit van het jouw onderwijs!!

Sub 3: OGW op schoolniveau:

- Vaststellen van een toetskalender (voor wat betreft de toetsen van Leerling in Beeld – Cito).
- In de organisatie stellen we de groepen zoveel mogelijk samen vanuit de vastgestelde UB's, zodat het aanbieden van de lesstof qua niveaus zoveel mogelijk op de leerlingen in de groep afgesteld kan worden. Zo hebben we groepen die meer D1-D2 gericht zijn, en groepen die meer D3-A1-A2 gericht zijn. Ook wordt er waar mogelijk groepsdoorbrekend op niveau gewerkt.
- Bij uitstroom SO en VSO stelt de school ook haar eigen doelen:
  - Bij het SO wil De Zonnebloemschool minimaal 75% van de UB's al juist hebben ingeschat op 2 jaar vóór de datum van uitstromen op het SO.
  - Bij het VSO wil De Zonnebloemschool minimaal 75% van de UB's al juist hebben ingeschat op 2 jaar vóór de datum van uitstromen op het VSO.
- Op schoolniveau is kwaliteitszorg belangrijk. Er heerst een opbrengstgerichte cultuur en personeelsleden spreken elkaar aan op het realiseren van hoge opbrengsten. Ook het bevoegd gezag (Goed Onderwijs – Goed Bestuur) kan hierin een rol spelen.

Sub 4: OGW op landelijk niveau:

- De Zonnebloemschool vergelijkt haar "resultaten" met scholen in den lande (Benchmark)
- De rol van de inspectie is hierin groot: aan het eind van elk kalenderjaar worden de opbrengsten in kaart gebracht en doorgegeven aan de inspectie. Dit gaat o.a. over uitstroom, bestendinging etc.

Bijlage 1

Beheersingsdoelen Leerstandaard SO

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Rekenen en wiskunde		<p>*De leerling is bekend met de getalsymbolen t/m 5</p> <p>* Zegt de telrij t/m 10 op;</p> <p>* Bepaalt op basis van getalbeelden (t/m5) of er iets bij is gekomen of afgegaan</p> <p>*Weet dat je op een klok de tijd kunt aflezen/zien</p> <p>*Gebruikt de begrippen groter-kleiner, langer-korter, hoger-lager, dikker-dunner, zwaar-zwaarder en vol-leeg binnen een context.</p>	<p>*Leest hele uren af</p> <p>*Stelt bedragen t/m € 10 samen met munten van 1 en 2 euro en een bijjet van € 5</p> <p>* Weet binnen de context wat bedoeld wordt met hoeveel meer - minder</p>	<p>* Kijkt globaal klok (het is bijna kwart voor, het is net tien uur geweest)</p> <p>* Weet welke dag het is en wijst deze aan op de kalender</p> <p>* Weet bij het betalen van ronde bedragen tot en met € 20 hoeveel geld er teruggegeven wordt</p> <p>* Gebruikt de rekenmachine als hulpmiddel voor optellen/afrekken</p> <p>* Kiest een passende standaardmaat (km, m, cm, kg, l)</p>	<p>* Heeft kennis van breuken, procenten en verhoudingen</p> <p>* Splitst, stelt samen bepaalt de waarde van positiecijfers bij getallen t/m 10.000</p> <p>* Ziet de relatie tussen delen en vermenigvuldigen als handige manier om een deelsom uit te rekenen</p> <p>* Beheerst tafels t/m 10</p> <p>* Telt op/af koloms gewijs tot 1000</p> <p>*Lost elementaire contextopgaven met behulp van een rekenmachine op waarbij de uitkomst door een schatting gecontroleerd wordt</p> <p>* Leest eenvoudige plattegronden en begrijpt daarbij de schaal aanduiding</p> <p>* Hanteert maten voor oppervlakte en inhoud</p> <p>* Schat vooraf door globaal te berekenen in, of er genoeg geld in de portemonnee zit voor een aantal producten</p>	<p>* Op basis van Referentieniveau 1F</p>	<p>* Op basis van Referentieniveau 1S/2F</p>

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Schriftelijke taal						Referentieniveau 1F	Referentieniveau 1S/2F
			Technische lezen DLE <10 FN <E3	Technische lezen DLE 10-30 FN E3-M5	Technisch lezen DLE 31-45 FN E5-E6	Technisch lezen DLE 46-60 FN M7-M8	Technisch lezen DLE >60 FN > M8 I-II
			Spelling Spellingscategorie t/m 4	Spelling <u>SO-ZML</u> Spellingscategorie t/m 17	Spelling Spellingscategorie t/m 44	Spelling Spellingscategorie t/m 75	Spelling Spellingscategorie t/m 78
			Stellen/schrijven * Schrijft zijn eigen naam op een (ansicht)kaart * Houdt een potlood vast met een pincetgreep (duim en wijsvinger) * Schrijft zonder voorbeeld zijn eigen naam * Schrijft de Cijfersymbolen t/m 5	Stellen/schrijven <u>SO-ZML</u> * Schrijft een 2-woordszin bij een afbeelding/eigen werkstuk (ik ren) * Schrijft een verlanglijst * Schrijft zijn eigen voor- en achternaam * Laat even grote spaties tussen woorden	Stellen/schrijven * Schrijft verschillende soorten teksten en verzamelt hiervoor informatie uit diverse bronnen en past de juiste interpunctie toe in de tekst * Schrijft in een leesbaar handschrift * Stelt zichzelf vragen tijdens het lezen * Trekt conclusies op basis van concrete en minder concrete aanwijzingen in een tekst * Illustreert zijn waardering van een tekst met specifieke passages	Stellen/schrijven * Schrijft een werkstuk waarbij informatie uit verschillende bronnen wordt samengevat * Reflecteert voor/ tijdens/na het schrijven op de tekst en het schrijfproces * Maakt aantekeningen en geeft deze gestructureerd weer * Gebruikt de juiste aanhef bij een formele brief	Stellen/schrijven * Maakt gestructureerde aantekeningen tijdens een uitleg/les * Schrijft een werkstuk waarbij informatie uit verschillende bronnen wordt vergeleken/ samengevoegd/ samengevat * Schrijft onderhoudende teksten waarin argumenten worden gebruikt om te overtuigen * Schrijft in een leesbaar handschrift en een passend tempo

			<p>Begrijpend lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> * Leest een eenvoudige opsomming en begrijpt wat er nodig is * Koppelt zelf gelezen zinnen aan een concrete situatie 	<p>Begrijpend lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> * Begrijpt verschillende soorten eenvoudige teksten * Begrijpt welke teksten geschikt zijn om zelf te lezen 	<p>Begrijpend lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> * Herkent de inleiding bij een tekst en de opbouw in delen * Past de bij de tekst horende strategieën toe bij het lezen van teksten * Geeft het belangrijkste in een alinea aan * Stelt zichzelf vragen tijdens het lezen * Trekt conclusies op basis van concrete en minder concrete aanwijzingen in een tekst * Illustreert zijn waardering van een tekst met specifieke passages 	<p>Begrijpend lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> * Leest alle tekstsoorten die aan de orde zijn geweest met zelfstandige toepassing van de leesstrategieën m.a.w. weet hoe hij de verschillende teksten moet lezen en hoe hij hieruit relevante informatie kan krijgen * Stelt en beantwoordt voor/ tijdens/na het lezen zelfstandig en op eigen initiatief een aantal vragen * Plant, stuurt, bewaakt en controleert het eigen leesgedrag * Bepaalt de strekking van een tekst 	<p>Begrijpend lezen</p> <ul style="list-style-type: none"> * Leidt de betekenis van onbekende woorden af uit de vorm, de samenstelling of de context * Legt relaties tussen tekstdelen (inleiding, kern, slot) en teksten
--	--	--	--	---	---	--	--

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Mondelinge taal	<ul style="list-style-type: none"> * Luistert aandachtig naar een kort verhaaltje met plaatjes * Verplaatst zijn aandacht naar degene die praat * Reageert adequaat op verschillende 1 of 2 woordzinnen * Begrijpt/gebruikt een basiswoordenschat van ongeveer 75 woorden/ gebaren * Wijst een benoemd voorwerp/afbeelding aan bij vier keuzemogelijkheden * Groet en neemt afscheid evt. met een woord/ spraak computer 	<ul style="list-style-type: none"> * Gebruikt de ontkenning niet * Gebruikt gebaren die bij een bepaalde uitdrukking horen * Voert enkelvoudige opdrachten uit wanneer ze niet 1:1 worden aangeboden (pak je gymspullen) * Stelt een bekende een korte vraag (Sanne spelen?) * Geeft antwoord op een vraag als die direct aan hem gesteld wordt * Gebruikt zelfstandige naam- en werkwoorden 	<ul style="list-style-type: none"> * Switcht tussen verschillende sprekers * Gebruikt de ontkenningen geen en niemand * Spreekt goed verstaanbaar voor onbekenden * Vraagt om uitleg/verduidelijking wanneer hij iets niet begrijpt (hoe moet dat?) 	<ul style="list-style-type: none"> * Onderscheidt hoofd en bijzaken in een eenvoudige mondelinge tekst * Vraagt informatie aan een onbekende persoon in een onbekende omgeving * Begint zijn verhaal over een gebeurtenis: tijd, plaats, personen * Uit zich op een adequate wijze in een gespreksituatie 	<ul style="list-style-type: none"> * Maakt bij het luisteren naar een meningstekst onderscheid tussen feiten, meningen en argumenten * Heeft inbreng in een discussie * Beantwoordt een uitnodiging van onbekenden * Neemt een compliment van bekenden c.q. onbekenden op een correcte manier in ontvangst * Bespreekt meningen globaal vanuit de eigen mening 	<ul style="list-style-type: none"> * Op basis van referentieniveau 1F 	<ul style="list-style-type: none"> * Op basis van referentieniveau 1S/2F

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	
SEO	<ul style="list-style-type: none"> * Laat een gevoel van trots zien als hem iets lukt (klapt in zijn handen, wijst, lacht) * Voert uit zichzelf begroetings- en afscheidsrituelen uit (zwaaien, hand geven) * Noemt zijn eigen naam of wijst op zichzelf om aan te geven dat hij iets wil of dat iets van hem is 	<ul style="list-style-type: none"> * Kiest tussen genoemde mogelijkheden, zonder concreet voorbeeld * Zegt 'nee' tegen een zeer onredelijk verzoek, ook na aandringen * Uit gevoelens (verdriet, bang, boos) onder begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> * Durft zichzelf te laten zien in een bekende situatie * Vertelt dat hij een andere keuze wil maken dan een ander * Verplaatst zich in de gevoelens van een ander * Benoemt manieren om rustig te blijven als hij boos is 	<u>SO-ZML</u> <ul style="list-style-type: none"> * Durft zichzelf te laten zien in een onbekende situatie * Komt op een gepaste manier voor zichzelf op wanneer hij onjuist behandeld wordt * Gaat adequaat om met gevoelens * Vermijdt gedragingen die bij anderen boze reacties oproepen 	<ul style="list-style-type: none"> * Geeft zijn mening over een onderwerp * Zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten * Maakt onderscheid tussen wat hij aan bekenden en onbekenden vertelt * Gaat adequaat om met een meningsverschil 	<ul style="list-style-type: none"> * Maakt een afweging bij een dilemma of complexe keuze en komt tot een standpunt * Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitgingen door dit te zeggen * Bedenkt een compromis 	<ul style="list-style-type: none"> * Zie leerroute 6

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Leren leren	<ul style="list-style-type: none"> * Imiteert een reeks (spel) handelingen. * Accepteert variatie op een spel/ opdracht * Accepteert variatie in spel/ opdracht. * Speelt onder begeleiding met een ander kind met concreet materiaal. 	<ul style="list-style-type: none"> * Bedenkt één voorwerp dat hij nodig heeft bij een bekende taak en pakt dit * Volgt een meervoudige instructie op (2 stappen) * Werkt 2-3 minuten zelfstandig aan een bekende, terugkerende taak * Vraagt rustig om hulp als hij die nodig heeft 	<ul style="list-style-type: none"> * Pakt voor 2 onbekende taken alle voorwerpen aan de hand van takenlijsten * Pakt voor 2 onbekende taken alle voorwerpen aan de hand van takenlijsten * Luistert naar de gehele instructie van de begeleider voordat hij aan een taak begint * Maakt met behulp van een gegeven stappenplan een bekende taak af (4-6 stappen) * Weet wat hij moet doen als hij vastloopt * Werkt 10 minuten met een andere leerling samen aan een bekende taak, op basis van een gegeven taakverdeling * Weet in elke situatie wie en wanneer hij om hulp mag vragen volgens de afgesproken regels 	<ul style="list-style-type: none"> * Maakt met behulp van een stappenplan een onbekende taak af (4-6 stappen) * Kiest uit verschillende oplossingen om een taak uit te voeren de beste en voert die uit * Doet zelfstandig twee op zichzelf staande, bekende taken achter elkaar * Controleert achteraf of zijn werk aan meerdere kwalitatieve (subjectieve) eisen voldoet * Maakt voor een bekende taak (3-4 stappen) met meer dan twee andere leerlingen een taakverdeling en voert de taak samen uit 	<ul style="list-style-type: none"> * Stelt zichzelf bij een bekende taak een tijdsdoel (dan moet ik het af hebben) * Maakt afspraken over de taakverdeling in een subgroep (4-6 personen) * Legt zich neer bij een groepsbeslissing * Evalueert zijn eigen werkdag gericht op de voorbereiding, het proces en het resultaat en verbindt daaraan consequenties voor de volgende keer 	<ul style="list-style-type: none"> * Maakt een plan voor de aanpak van een klein project * Maakt voor 3 vakken een volledige weekplanning waarin onderscheid is tussen instructietijd, zelfstandig werken en huiswerk * Neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol * Evalueert eigen werkweek (balans tussen positieve/ negatieve punten) en komt met suggesties voor eventuele aanpassingen 	<ul style="list-style-type: none"> * Zie leerroute 6

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Praktische redzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> * Is klokwindelijk * Eet een boterham uit-het-vuistje * Trekt zelf een makkelijk zittend kledingstuk aan en uit * Maakt, als de situatie dat vereist, zelf aanstalten om kleding aan/uit te trekken 	<ul style="list-style-type: none"> * Trekt op eigen initiatief een jas aan als hij naar buiten gaat * Legt speel- en knutselspullen op de juiste plek terug 	<ul style="list-style-type: none"> * Eet met een vork en een mes in de hand * Controleert of kleding goed zit (kleding fatsoeneren waar nodig) * Doet de knoop van zijn broek open en dicht. * Veegt een hoopje afval weg met stoffer en blik. * Neemt een groot plat oppervlak af met een vochtig doekje * Kent korte routes in de nabije omgeving van de school of van huis 				

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijnen SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn niveau 6	Basisleerlijn niveau 8	Basisleerlijn niveau 10
Zintuiglijke en motorische ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> * Associeert geluiden met een afbeelding/ voorwerp * Legt de relatie tussen concrete verwijzers/foto's v/h dagritme en activiteit * Wijst het juiste materiaal aan dat hij net gevoeld heeft *Maakt wapperende bewegingen vanuit de pols 	<ul style="list-style-type: none"> * Zoekt een voorwerp/ plaatje van het voorwerp bij elkaar * Wijst na geblinddoekt ruiken van twee bekende geuren de juiste aan *Benoemt geluiden uit de directe omgeving als telefoon, piano, fluitketel * Geeft na voelen aan welk voorwerp groot of klein is * Geeft na voelen aan of iets nat of droog is *Wijst na geblinddoekt proeven van vier etenswaren de juiste aan als hij ze vooraf heeft gezien * Maakt grote draaibewegingen vanuit de pols * Stapelt grote voorwerpen op elkaar 	<ul style="list-style-type: none"> * Benoemt na proeven of iets zuur is of niet. * Wijst na geblinddoekt voelen van voorwerpen aan welk voorwerp hij gevoeld heeft * Zet tijdens het luisteren naar een serie geluiden bijbehorende plaatjes in de juiste volgorde * Wijst de juiste figuur aan als een vorm en kleur worden genoemd * Geeft met duim en wijsvinger aan hoe groot iets ongeveer is. * Tikt met de tenen op de grond en houdt de hak op de grond. * Stopt kleine voorwerpen in een doosje. * Voert nauwkeurige handelingen uit met een zwaar voorwerp 	<ul style="list-style-type: none"> * Voert een precieze handeling met beide handen uit * Wijst drie verschillen aan tussen twee plaatjes waar kleine verschillen in zitten 			

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn SO	Plancius niveau 1-6	SO-ZML niveau 3	SO-ZML niveau 6	SO-ZML niveau 9	Basisleerlijn SBO niveau 6	Basisleerlijn SBO niveau 8	Basisleerlijn SBO niveau 10
Burgerschap			<p>VG: De leerling vergelijkt de leefregels van thuis en zijn omgeving.</p> <p>MI: De leerling kent de regels in de klas en benoemt welke consequenties het heeft als deze worden overschreden.</p> <p>DC: De leerling weet dat er regels en afspraken gelden in ons land en welke rol verschillende mensen hebben bij het handhaven ervan</p> <p>DC: De leerling spreekt zich uit over de wensen en opvattingen van een ander (wat wil hij en/of wat vindt hij).</p> <p>DC: De leerling accepteert dat anderen iets anders willen en dat dit niet tot een conflict hoeft te leiden.</p> <p>DC: De leerling lost met hulp van een volwassene onderlinge conflicten vreedzaam op.</p> <p>ID: De leerling benoemt wat bij hen thuis belangrijke tradities, vieringen en rituelen zijn.</p> <p>ID: De leerling benoemt de primaire emoties met de bijbehorende lichaamstaal van een ander.</p>	<p>VG: De leerling heeft kennis over de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtstaat.</p> <p>MI: De leerling weet dat er mensen zijn gekozen die gezag hebben in de woonplaats en in het land.</p> <p>DC: De leerling verplaatst zich binnen zijn mogelijkheden in de beleving en het perspectief van de ander.</p> <p>ID: De leerling benoemt wat hij al goed kan en waar hij beter in wil worden.</p>	<p>* De leerling gaat respectvol om met religieuze en levensbeschouwelijke stromingen en culturele tradities van anderen.</p> <p>* De leerling voert taken uit of lost problemen op met respect voor de afspraken die onderling gemaakt zijn.</p> <p>* De leerling vergelijkt regels en afspraken van thuis, de omgeving en de publieke ruimtes met elkaar.</p> <p>* De leerling houdt er rekening mee dat zijn mening of uitlating, emoties teweeg kan brengen bij anderen.</p> <p>* De leerling respecteert wat anderen nodig hebben om in hun behoeften te voorzien.</p> <p>* De leerling benoemt zijn secundaire emoties (liefde, schuldgevoel, schaamte, verlegen, trots, afgunst en jaloezie).</p> <p>* De leerling weet dat er manieren zijn om in de eigen omgeving invloed uit te oefenen.</p> <p>* De leerling probeert anderen van zijn mening te overtuigen.</p> <p>* De leerling geeft woorden aan zijn mening en geeft daar eenvoudige argumenten voor.</p>	<p>* De leerling benoemt welke invloed leeftijdsgenoten, groepsidentiteiten, sociale media, persoonlijke mogelijkheden en beperkingen hebben op zijn identiteitsvorming.</p> <p>* De leerling weet hoe regels in Europa tot stand zijn gekomen en gehandhaafd worden.</p> <p>* De leerling weet dat er verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit bestaan.</p> <p>* De leerling weet op welke manieren hij besluitvormingsprocessen kan beïnvloeden.</p> <p>* De leerling weet hoe het Nederlandse politieke bestel werkt.</p> <p>* De leerling benoemt welke rollen de overheid en burgers kunnen spelen bij het bevorderen van solidariteit en rechtvaardigheid.</p> <p>* De leerling bewaakt de eigen grenzen (emotioneel en seksueel).</p> <p>* De leerling weet dat er verschillende rollen en verhoudingen zijn tussen mensen op school, in de buurt en in het land.</p> <p>* De leerling weet dat er in een rechtsstaat regels en wetten zijn tegen</p>	<p>* De leerling kan vanuit verschillende perspectieven situaties van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land bekijken.</p> <p>* De leerling kent hoofdzaken van de Nederlandse staatsinrichting.</p> <p>* De leerling neemt een eigen standpunt in over mensenrechten.</p> <p>* De leerling geeft zijn mening over een situatie waarin overheid en burgers een bepaalde rol spelen bij solidariteit en rechtvaardigheid (bijv n.a.v. een krantenartikel, jeugdjournaal).</p> <p>* De leerling onderbouwt zijn standpunten in een discussie of debat.</p> <p>* De leerling weet dat de veranderingen die hij in de puberteit doormaakt van invloed zijn op wat hij denkt, doet en wil.</p> <p>* De leerling kent aspecten van de emancipatie van verschillende groepen mensen door de geschiedenis heen.</p> <p>* De leerling heeft kennis van belang van</p>

			ID: De leerling benoemt de eigen grenzen (emotioneel en fysiek).			<p>willekeur en machtsmisbruik.</p> <p>* De leerling weet dat mensen verschillende meningen kunnen hebben en dat deze verschillen kunnen leiden tot spanningen en conflicten.</p> <p>* De leerling benoemt voorbeelden van uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling in de eigen omgeving en in het land.</p> <p>* De leerling weet dat er verschillende seksuele oriëntaties en genderexpressies zijn.</p> <p>* De leerling benoemt op welke manier zijn persoonlijke identiteit hem helpt of hindert om rollen en identiteitsposities te onderzoeken.</p> <p>* De leerling weet dat er binnen Europa en de wereld verschillende politieke instituties zijn.</p>	de scheiding der machten voor de Nederlandse staatsinrichting.
--	--	--	--	--	--	---	--

Bijlage 2

Beheersingsdoelen Leerstandaard VSO

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO niveau 2	VSO niveau 6	VSO niveau 9	VSO niveau 12	VSO niveau 14	VSO niveau 16	
Rekenen en wiskunde		<ul style="list-style-type: none"> * Leest hele uren af * Stelt bedragen t/m € 10 samen met munten van 1 en 2 euro en een biljet van € 5 * Weet binnen de context wat bedoeld wordt met hoeveel meer- minder 	<ul style="list-style-type: none"> * Kijkt globaal klok (het is bijna kwart voor, het is net tien uur geweest) * Weet welke dag het is en wijst deze aan op de kalender * Weet bij het betalen van ronde bedragen tot en met € 20 hoeveel geld er teruggegeven wordt * Gebruikt de rekenmachine als hulpmiddel voor optellen /afrekken * Kiest een passende standaardmaat (km, m, cm, kg, l) 	<ul style="list-style-type: none"> * Zet analoge tijd om in digitale tijd en andersom * Betaalt een bedrag (als € 145,-) op verschillende manieren (contant, pinpas, chipknip, credit card, giraal) * Destilleert bewerking uit context en lost deze met behulp van een rekenmachine op; beoordeelt de uitkomst kritisch (+, -, x, :) * Meet/hanteert gangbare maateenheden 	* Referentieniveau 1F	* Referentieniveau 2F	* Referentieniveau 3F
<p>Referentie niveau 1F</p> <ul style="list-style-type: none"> • Weeteenvoudige getallen, bewerkingen en symbolen correct te noteren en te gebruiken. • Leest getallen en legt uit hoe getallen uit cijfers opgebouwd zijn • Rekent uit het hoofd met/zonder notatie van tussenresultaten; Voerhoofdbewerkingen (+, -, x, :) met gehele en eenvoudige decimale getallen op papier uit, evenals bewerkingen met eenvoudige breuken; • Voert berekeningen uit om problemen op te lossen en zet de rekenmachine op verstandige wijze in Voert in de context van verhoudingen eenvoudige berekeningen uit, ook met procenten en verhoudingen; Gebruikt en leest af veel voorkomende en eenvoudige meetinstrumenten, rekt met maateenheden en zet in eenvoudige gevallen maateenheden in elkaar om • Heeft een gevoel ontwikkeld voor standaardmaten in veel voorkomende situaties • Kent namen van enkele meetkundige figuren en begrippen en gebruikt deze om situaties in de ruimte te beschrijven 							
<p>Referentieniveau 1S/2FF</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noteert negatieve getallen, begrijpt en voert er eenvoudige berekeningen mee uit Weet de betekenis van miljoen en miljard • Voert complexere berekeningen uit met procenten en verhoudingen • Redeneert in beperkte mate over verhoudingen en breuken; • Kent de structuur en de samenhang tussen decimale maateenheden en gebruikt in concrete situaties de juiste maateenheden 							

- Kent aanvullende namen van meetkundige figuren en begrippen en gebruikt deze om situaties in de ruimte te beschrijven;
Leest (werk)tekeningen, interpreteert en maakt ze zelf
- Leest af en gebruikt complexere meetinstrumenten
Vormt zich op basis van aanzichten, doorsneden en uitslagen van ruimtelijke figuren zich een beeld van deze figuren;
- Rekent oppervlakten en inhoudten uit
- Weet hoe de grootte van hoeken tot uitdrukking gebracht en gemeten kunnen worden Kent in beperkte mate eigenschappen van meetkundige figuren
- Gebruikt tabellen, diagrammen en grafieken bij het oplossen van problemen en formuleert daarbij conclusies
Maakt bij een verband tussen grootheden een gegevenstabel en grafiek
- Kent van sommige verbanden de vorm van de grafiek en herkent dergelijke verbanden uit een gegevenstabel
Gaat in beperkte mate om met formules
- Gebruikt eenvoudige tabellen, diagrammen en grafieken bij het oplossen van problemen, ook om eenvoudige berekeningen uit te voeren.

Referentieniveau 3F

- Zet de rekenkundige vaardigheden uit 1F en 2F in in complexe situaties, vooral die die aan een beroep gerelateerd zijn;
- Leest beroeps-specifiek meetinstrumenten af en gebruikt, beroeps specifieke maateenheden, leest en interpreteert werktekeningen in een beroepssituatie, leest en produceert grafische voorstellingen die in een beroepssituatie gangbaar zijn
- Brengt termen en begrippen uit een beroepssituatie in verband met rekenkundige termen en begrippen
- Combineert numerieke en ruimtelijke informatie uit verschillende bronnen om conclusies te trekken en berekeningen te maken;
- Presenteert de resultaten hiervan m.b.v. ICT

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO 2	VSO niveau 6	VSO niveau 9	VSO niveau 12	VSO niveau 14 Referentieniveau 1F	VSO niveau 16 Referentieniveau 1f/2f	Referentieniveau 3F
Schriftelijke taal			Technische lezen FN E3-E4	Technische lezen FN M5-E6	Technische lezen * Leest eenvoudige teksten over herkenbare onderwerpen zodanig vloeiend dat woordherkenning en tekstbegrip de leerling niet in de weg staan	Technische lezen * Leest instructieve teksten, betogende teksten en eenvoudige adolescentenliteratuur	Technische lezen * Leest relatief complexe teksten en geeft de hoofdgedachte in eigen bewoordingen weer * Benoemt tekstsoorten en trekt conclusies over intenties, opvattingen, gevoelens van de auteur
			Spelling * Schrijft foutloos woorden uit de spellingscategorie t/m 17	Spelling * Schrijft foutloos woorden uit de spellingscategorie t/m 31	Spelling * Kent woordsoorten en beheerst werkwoordspelling en regels voor spelling	Spelling * Beheerst nog niet alle spellingsproblemen, heeft kennis van de lijdende, bedrijvende en vragende vorm en beheerst moeilijke gevallen van de persoonsvorm	Spelling Maakt aantekeningen van een helder gestructureerd verhaal
		Schrijven * Schrijft zijn eigen naam (na)	Stellen/schrijven * Schrijft zijn eigen voor- en achternaam * Schrijft een verlanglijst	Stellen/schrijven * Schrijft in een leesbaar handschrift een briefje, kaart, email om informatie te vragen, iemand te bedanken, te feliciteren, uit te nodigen e.d.	Stellen/schrijven * Schrijft korte, eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen in de vorm van een briefje, kaart of email. * Gebruikt de meest voorkomende leestekens	Stellen/schrijven * Schrijft samenhangende teksten met een eenvoudige, lineaire opbouw, over uiteenlopende en vertrouwde onderwerpen. De tekst bevat een volgorde met inleiding, kern en slot	Stellen/schrijven * Schrijft gedetailleerde teksten waarin informatie en argumenten uit verschillende bronnen bijeengevoegd en beoordeeld worden:
			Begrijpend lezen * Begrijpt verschillende soorten eenvoudige teksten evt. zelf lezen	Begrijpend lezen * Kan eenvoudige recepten en handleidingen lezen	Begrijpend lezen * Leest belevend jeugdliteratuur, waarvan de structuur eenvoudig is	Begrijpend lezen * Geeft de hoofdgedachte van een tekst weer en legt relaties tussen tekstdelen en beoordeelt en evalueert die	Begrijpend lezen * Leest kritisch adolescenten literatuur en eenvoudige volwassenen literatuur * Discussieert met leeftijdgenoten over de interpretatie en kwaliteit van de literaire teksten

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14 Referentieniveau 1F	VSO Niveau 16 Referentieniveau 2F	Referentieniveau 3F
Engels			* Begrijpt enkele veelvoorkomende (geschreven/ gesproken) Engelse woorden	* Spreekt Engelse woorden uit * Geeft eenvoudige informatie over zichzelf	* Voert een eenvoudige conversatie * Schrijft een paar eenvoudige zinnen, sms'jes, e-mailtjes	* Beschrijft iets of iemand in losse woorden en in simpele, korte, zinnen * Schrijft een paar eenvoudige zinnen/ vult een vragenlijst in over zichzelf of over andere mensen	* Op basis van exameneisen

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14 Referentieniveau 1F	VSO Niveau 16 Referentieniveau 2F	Referentieniveau 3F
Mondelinge taal	<ul style="list-style-type: none"> * Noemt zijn eigen naam * Gebruikt woorden/gebaren/geluiden met een communicatieve intentie 	<ul style="list-style-type: none"> * Vraagt om uitleg of verduidelijking wanneer hij iets niet begrijpt * Stelt zichzelf netjes voor * Vraagt om uitleg of verduidelijking wanneer hij iets niet begrijpt 	<ul style="list-style-type: none"> * Vraagt/geeft informatie aan een onbekende persoon * Schat in een vrije situatie in wat een gepast moment van het beginnen van een conversatie is en wat een juist moment van luisteren is 	<ul style="list-style-type: none"> * Stelt een vraag als hij de opdracht niet begrijpt * Begint een kort gesprek met iemand, houdt dit gaande en beëindigt dit * Uit zich (op een adequate wijze) in gespreksituaties met interactie partners en relatieve onbekenden 	<ul style="list-style-type: none"> * Voert eenvoudige gesprekken, interpreteert informatie, meningen en opvattingen voor zover deze dicht bij de leerling staan 	<ul style="list-style-type: none"> * Beschikt over voldoende woorden om zich te kunnen uiten, verheldert redelijk en vloeiend een probleem en vraagt, verzamelt, verwerkt en geeft informatie 	<ul style="list-style-type: none"> * Neemt actief en effectief deel aan discussies, debatten en overleg, reageert adequaat op gesprekspartner, beschikt over een goede woordenschat

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14	VSO Niveau 16	
LGO Leer Gebied Overstijgend	Leren leren * Noemt een naam om de aandacht van de ander op iets te vestigen	Leren leren * Vertelt over iets dat hij heeft beleefd en hoe hij zich daarbij voelde	Leren leren * Vertelt gedetailleerd over ervaringen	Leren leren * Vraagt gericht naar hoe een ander zou handelen in een meegemaakte situatie	Geen doelen		
	Leren taken uitvoeren * Zegt het tegen een ander als die iets doet wat hij wel / niet leuk vindt	Leren taken uitvoeren * Zegt het als hij wordt overgeslagen of als iets dat beloofd is vergeten wordt	Leren taken uitvoeren * Komt voor zichzelf op wanneer hij onjuist behandeld wordt	Leren taken uitvoeren * Spreekt een collega er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt zonder ruzie te maken	Leren taken uitvoeren * Maakt (op zijn stageplaats) zijn eigen mening duidelijk en geeft een motivatie voor zijn mening	Leren taken uitvoeren * Komt voor zichzelf op bij ongewenste infimiteiten door dit te zeggen	Zie leerroute 6
	Leren functioneren in sociale situaties * Uit passief en/of actief zijn gevoelens en wijst naar de aanleiding * Deelt iets met een ander als hem dit gevraagd wordt	Leren functioneren in sociale situaties * Deelt iets met een ander als hem dit gevraagd wordt en past zijn gedrag er op aan	Leren functioneren in sociale situaties * Toont verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden * Houdt rekening met de voorkeur van een ander * Benoemt de oorzaak en het gevolg van eigen (agressief) gedrag	Leren functioneren in sociale situaties * Gaat adequaat om met gevoelens van zichzelf en de ander * Zoekt hulp bij de juiste persoon als een situatie uit de hand loopt	Leren functioneren in sociale situaties * Maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan * Blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigt	Leren functioneren in sociale situaties * Bedenkt/sluit een compromis * Geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort'	Zie leerroute 6
	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief	Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14	VSO Niveau 16	
Werknemers- vaardigheden (VDA)	* Accepteert het als er in een andere ruimte gewerkt moet worden	* Weet in elke situatie wie en wanneer hij om hulp mag vragen volgens de afgesproken regels * Doet zelfstandig meerdere op zichzelf staande, bekende taken achter elka * Past veelvoorkomende sociale regels toe	* Maakt voor een bekende taak (3-4 stappen) met meer dan twee anderen een taakverdeling en voert de taak samen uit * Benoemt op welke wijze hij op tijd op zijn werk komt of kan komen * Levert na een afgesproken tijd het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken als hij ruim de tijd krijgt * Zet zich langere tijd in voor werk dat hij niet leuk vindt	* Zit op één lijn met de begeleiders over goede omgang met zijn collega's en uit zichzelf beginnen met een nieuwe taak * Levert na een dagdeel het aantal producten af dat hij vooraf had afgesproken * Geeft het aan als de werkdruk voor hem te hoog wordt	* Geeft/reageert op feedback * Benoemt criteria waaraan het werk of product moet voldoen * Stelt zijn handeling bij als hij fouten en afwijkingen signaleert in zijn eigen productieproces	* Houdt overzicht in een werksituatie en stuurt de anderen aan * Verbeterd zijn werk na evaluatie (balans tussen positieve en negatieve punten)	

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14	VSO Niveau 16	
Burgerschap			<p>VG: De leerling heeft kennis over de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit van de democratische rechtstaat.</p> <p>MI: De leerling weet dat er mensen zijn gekozen die gezag hebben in de woonplaats en in het land.</p> <p>DC: De leerling verplaatst zich binnen zijn mogelijkheden in de beleving en het perspectief van de ander.</p> <p>ID: De leerling benoemt wat hij al goed kan en waar hij beter in wil worden.</p>	<p>VG: De leerling weet dat er grondrechten zijn</p> <p>MI: De leerling weet dat er binnen Nederland verschillende politieke instituties zijn.</p> <p>DC: De leerling vat de mening van anderen in zijn eigen woorden samen.</p> <p>DC: De leerling stelt zijn eigen mening bij op basis van nieuwe inzichten.</p> <p>DC: De leerling heeft kennis over aspecten van cultureel erfgoed.</p> <p>DC: De leerling stelt de ander vragen om meer over de mening van de ander te weten te komen.</p> <p>DC: De leerling neemt deel aan praktijk/stage/werk en past daarin sociale gedragsregels toe.</p> <p>DC: De leerling leert hoe hij betrokken kan zijn in besluitvormingsprocessen.</p> <p>DC: De leerling levert een bijdrage aan een positieve leer-, werk- en woonomgeving.</p> <p>DC: De leerling leert op basis van feiten een mening te vormen, deze adequaat te uiten en respectvol om te gaan met andere meningen.</p> <p>ID: De leerling benoemt</p>	<p>VG: De leerling weet dat er in een rechtsstaat regels en wetten zijn tegen willekeur en machtsmisbruik.</p> <p>MI: De leerling weet dat er binnen Europa en de wereld verschillende politieke instituties zijn.</p> <p>MI: De leerling weet hoe regels in Europa tot stand zijn gekomen en gehandhaafd worden.</p> <p>MI: De leerling weet hoe het Nederlandse politieke bestel werkt.</p> <p>MI: De leerling weet dat er verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit bestaan.</p> <p>MI: De leerling weet dat er verschillende rollen en verhoudingen zijn tussen mensen op school, in de buurt en in het land.</p> <p>MI: De leerling weet op welke manieren hij besluitvormingsprocessen kan beïnvloeden.</p> <p>DC: De leerling weet dat mensen verschillende meningen kunnen hebben en dat deze verschillen kunnen leiden tot spanningen en conflicten.</p> <p>ID: De leerling benoemt welke invloed leeftijdsgenoten, groepsidentiteiten ,</p>	<p>VG: De leerling neemt een eigen standpunt in bij het waarborgen van en het respect hebben voor mensenrechten.</p> <p>MI: De leerling heeft kennis van belang van de scheiding der machten voor de Nederlandse en Europese staatsinrichting.</p> <p>MI: De leerling benoemt historische contexten voor het ontstaan van de democratische rechtstaat en de mensenrechten in Nederland en Europa (bij genocides en onafhankelijkheidsoorlog).</p> <p>MI: De leerling weet op welke manieren besluitvormingsprocessen worden georganiseerd.</p> <p>MI: De leerling weet manieren om op school of in de eigen omgeving inspraak te onderzoeken.</p> <p>MI: De leert past manieren toe om in de eigen omgeving invloed uit te oefenen.</p> <p>MI: De leerling onderzoekt en vergelijkt verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit.</p> <p>MI: De leerling onderzoekt de rol van invloed in actuele maatschappelijke vraagstukken.</p>	

				<p>met welke groep(en) in de samenleving hij zich verbonden voelt.</p> <p>ID: De leerling benoemt welke betekenis symbolen en rituelen voor hem hebben, waaronder ook nationale symbolen.</p> <p>ID: De leerling gedraagt zich vanuit respect voor maatschappelijke waarden en normen.</p> <p>ID: De leerling bewaakt zijn eigen grenzen (lichamelijk).</p> <p>ID: De leerling benoemt dat in de samenleving verschillen en overeenkomsten zijn tussen mensen in de wijze waarop ze samenleven.</p> <p>ID: De leerling ziet en geeft woorden aan het eigen belang en dat van anderen.</p> <p>ID: De leerling gaat op adequate wijze om met eigen gevoelens en wensen.</p> <p>ID: De leerling gaat respectvol om met anderen.</p> <p>ID: De leerling krijgt zicht op de eigen voorkeuren, interesses en toekomstwensen op het gebied van wonen, werken, vrije tijd en burgerschap.</p> <p>ID: De leerling laat een open en flexibele houding ten opzichte van de wereld om hem heen zien.</p>	<p>sociale media, persoonlijke mogelijkheden en beperkingen hebben op zijn identiteitsvorming.</p> <p>ID: De leerling benoemt op welke manier zijn persoonlijke identiteit hem helpt of hindert om rollen en identiteitsposities te onderzoeken.</p> <p>ID: De leerling bewaakt de eigen grenzen (emotioneel en seksueel).</p>	<p>MI: De leert kent hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatinrichting.</p> <p>DC: De Leerling onderbouwt zijn standpunten in een discussie, debat of dialoog.</p> <p>DC: De Leerling overtuigt anderen van zijn standpunten.</p> <p>DC: De leerling vat de mening van anderen in zijn eigen woorden samen.</p> <p>DC: De leerling kent de mogelijkheden die hij zelf heeft om bij kwesties van (on)macht, (on)recht, (on)vrijheid, (on)gelijkheid te handelen.</p> <p>ID: De leerling benoemt zijn eigen idealen, overtuigingen en (voor)oordelen.</p> <p>DI: De leerling houdt rekening met de idealen en toekomstverwachtingen van anderen.</p>	
--	--	--	--	--	--	--	--

Leerroute	1	2	3	4	5	6	7
Leerlijn VSO	Plancius 1-6 VSO Niveau 2	VSO Niveau 6	VSO Niveau 9	VSO Niveau 12	VSO Niveau 14	VSO Niveau 16	
SEO		<ul style="list-style-type: none"> * toont een ander met trots wat hij/ zij geleerd heeft * geeft aan wat hij/ zij kan en moeilijk vindt bij een dagelijkse redzaamheidsstaak geeft op een gepaste wijze kritiek * zegt 'nee' tegen een onredelijk verzoek, ook na aandringen * geeft aan wat hij/ zij wil hebben of doen * geeft aan of hij/ zij een activiteit alleen of samen wil doen en met wie toont medeleven, bijvoorbeeld door troosten (kan zich in de gevoelens van anderen verplaatsen * geeft op een gewenste manier aan dat hij/ zij behoefte heeft aan aandacht of gezelschap * zorgt ervoor dat hij/ zij alleen is wanneer hij/ zij daar behoefte aan heeft * helpt op eigen initiatief een medeleerling waar dit wenselijk is * geeft aan of hij/ zij een persoon wel of niet kent * doet een voorstel aan een medeleerling voor een gezamenlijke activiteit * onderneemt iets met een medeleerling en heeft daarbij weinig 	<ul style="list-style-type: none"> * houdt rekening met eigenschappen en wensen van bekenden * herkent een onprettige situatie en trekt zich eruit terug * maakt een grapje of heeft plezier met anderen * vermijdt zaken, die slecht zijn voor de gezondheid: alcohol, drugs, roken, gokken * heeft een juiste lichaamshouding (zitten, lopen en tillen) * zorgt voor voldoende lichaamsbeweging * houdt rekening met de gevoelens van de ander * luistert naar de ander als deze zijn gevoelens kenbaar maakt * heeft zelfvertrouwen doordat hij/ zij trots is op eigen kunnen * gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid * gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit, onrust: heeft geduld * is beleefd en toont respect voor gezaghebbende * reageert adequaat op kritiek of correctie en doet er iets mee * weigert uit zichzelf een onredelijk verzoek * biedt de ander een luisterend oor aan * geeft aan wanneer 	<ul style="list-style-type: none"> * gaat adequaat om met gevoelens van haat * gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt * heeft respect voor de gevoelens van een ander * houdt de lijn van zijn/ haar verhaal vast * maakt bewust keuzes in vrijetijdsbesteding en in werk * slaapt voldoende en neemt genoeg rust en ontspanning * maakt samen met een ander een plan * spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt zonder ruzie te maken * vertelt over enkele gebruiken, gewoonten en feesten van andere religies en volken * gaat adequaat om met gevoelens van eenzaamheid * accepteert dat ieder andere gewoonten heeft (bijvoorbeeld geen varkensvlees eten, bidden, bepaalde kleding dragen) 	<ul style="list-style-type: none"> * valt een ander niet lastig met zijn/haar verliefdheid/seksuele gevoelens * zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten * schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien * voert gesprekken om informatie en meningen uit te wisselen, uitleg of instructie te geven en te volgen * maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan * verheldert een probleem tijdens een discussie of een overleg * toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie * probeert bij een roddel de waarheid te achterhalen * vraagt in een gesprek naar de gevoelens van de ander (vind jij dat ook?) * vertelt waarom hij het wel of niet eens is met de mening van de ander uit de groep 	<ul style="list-style-type: none"> * vraagt aan een ander of hij zijn mening wil toelichten * weegt argumenten in een discussie tegen elkaar af en stemt er mee in of keurt af * benoemt hoe iemand die kritiek of een negatieve reactie krijgt zich kan voelen * verwoordt beide standpunten bij ruzie tussen zijn partij en een tegenpartij * reageert vriendelijk wanneer een ander hem iets voorstelt wat hij niet leuk vindt * benoemt wat hij bij een ruzie acceptabel gedrag vindt en wat hij te ver vindt gaan * merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hierop af * benoemt dat een meningsverschil niet tot ruzie hoeft te leiden * komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten door dit te zeggen * hanteert formeel taalgebruik in de gewenste situatie * komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt (haalt hulp, probeert te bemiddelen) * zorgt dat hij een 	

		<p>sturing nodig</p> <ul style="list-style-type: none"> * noemt de naam van een bekende in een functionele situatie ("van wie is dat?") * wacht rustig totdat de leerkracht aangeeft dat hij aan de beurt is * wacht met hulp vragen tot een geschikt moment * zet op eigen initiatief door wanneer een taak niet meteen lukt (probeert de taak nogmaals uit te voeren) * schat tijdens een kringgesprek in op welk moment er kan worden geantwoord * zegt "Ik weet het niet" wanneer hij/zij een antwoord niet weet * geeft aan wanneer er een onduidelijkheid is door een vraag uit te spreken * geeft adequaat aan dat hij/zij zich wel of niet prettig voelt * gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid 	<p>hij/ zij behoefte heeft aan privacy</p> <ul style="list-style-type: none"> * vertelt wat een afspraak is * toont interesse voor de ander * gaat adequaat om met gevoelens van verlies en rouw * houdt zich aan afspraken (Doet wat hij belooft, komt op tijd wanneer dit van toepassing is) * komt voor eigen mening uit * houdt zich voldoende in bij de neiging tot schelden en vloeken * vertrouwt de juiste mensen: luistert naar diegene die anderen als betrouwbaar aanwijzen 		<ul style="list-style-type: none"> * biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft * herkent verschillende gevoelens bij een ander * is blij voor de ander, ondanks gevoelens van jaloezie * luistert naar een medeleerling wanneer de ander een voorstel doet over een oplossing * vergelijkt meningen * blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigt * noemt voor- en nadelen van ruzie * haakt aan bij het gespreksonderwerp van een andere leerling 	<p>ander niet kwetst</p> <ul style="list-style-type: none"> * geeft commentaar op de visie van anderen (instemming of afkeuring) * bedenkt een compromis * geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort' * stelt een reactie uit totdat hij de bijdrage van een ander beoordeeld heeft * uit zijn mening in een groep en luistert naar de ander om zo tot een besluit of compromis te komen * bemiddelt bij een ruzie tussen anderen * voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat 	
--	--	---	---	--	---	---	--

Beleidsplan Zorg

Zonnebloemschool
christelijk gespecialiseerd onderwijs

